

Листи Михайла Коцюбинського до Панаса Мирного.

В історико-етнографічному відділі Полтавського Музею зберігаються рукописні матеріали, що стосуються до життя та діяльності П. Мирного. Між ними є ціла низка листів до письменника від сучасних йому письменників: Старицького, Біликовського, Грінченка, Горленка, Коцюбинського та інших.

Листи Коцюбинського мають інтерес не лише для характеристики П. Мирного, але також дають цікавий матеріал для характеристики самого ж Коцюбинського, доповнюють те, що ми маємо досі друкованого в критичній літературі про нього.

Крім того, ці матеріали дають де-що до характеристики поглядів письменників нового покоління на завдання літератури української на початку XX століття,—з цього боку особливо цікавим є лист останній, що писаний рукою Коцюбинського й підписаний ним та М. Чернявським.

Отже гадаю, що не буде зайвим подати ці листи цілком, дотримуючи хронологічного порядку та правопису оригіналів.

I

Вельмишановний Добродію Панасе Яковичу!

Пишучи до мене листа, Ви, певно, й не гадали, яку велику радість, яку вітиху зробите міні тим листом! Ви, найбільш шанований мною письменник український, сила й краса літератури нашої, Ви обізвалися до мене таким теплим, таким прихильним словом, зогріли, заохотили й зворушили до сліз.

Щоб з'ясувати Вам, які щасливі хвилини приніс міні Ваш лист, мушу признатися, що я збирався торік у Полтаву спеціально до Вас—благати, аби Ви не покидали українського пера і на своїх дужих плечах винесли із злигоднів славу літератури української.

Мій піетизм до Вас розділяють й земляки, отож не диво, що ми так зраділи, прочитавши Вашу нову працю «Морозенко».

Ви так ласкаве віднеслися, Шановний Добродію, до моїх дрібничок, що міні аж соромно. Я так недавно почав писати (хоч маю 33 роки) і так небагато написав (бо займаюся літературою, як ділетант), що міні не трудно буде перелічити всі мої праці. У Ваші руки попалися перші мої роботи, спроба пера. Опріч відомих Вам оповідань я надрукував: «На віру», повість,

у «Правді», 92 року; далі у «Зорі» і окремими відбитками: «Ціпов'яз», оповід., «Помстився», «Хо», казка; «Пісьня», картка зі щоденника; «Для загального добра», оповід., «Пекоптьор», образок з молдуванського життя; «Посол від чорного царя», оповід. в «Житті і слові»—*ото, зивється, і все, коли не лічити дрібничок, роскиданих по всяких часописях закордонних*. Всі згадані праці друкувалися межі 1893—1897 роками. Де-які—от як «Харитя», «Ялинка», «П'ятизлотник», «Помстився», і «Посол від чорного царя»—перекладено на російську мову, та переклад скрізь неможливо поганий. Тепер гадаю видати в Росії томик—сторін. 300—350—моїх оповідань з молдуванського життя бо, пробувши кілька літ на Басарабії, придивився трохи до місцевого життя. Признаюся по щирости—літературний хробак хоч точить мене, а часто густо насувається питання: на віщо? Чи буде що з моєї праці? Важко працювати без критики, не бадьорить, не підтримує та тиша, що навкруги; трудно йти у темряві, напوماцки, не відаю—чи що даєш: зерно чи полуку? Отож таке прихильне слово, як Ваше, має ще й ту вагу, що надає сили й зваги, будить надію й енергію. На превеликий жаль не маю зараз ані одного примірника оповідань, щоб послати Вам. Незабаром дістану й пришлю. Хочеться міні, навіть дуже кортить спробувати свої сили на великій річі, на романі—та лячно. Ну, та про це другим разом, коли дозволите ще написати до Вас. Посилаю Вам своє поличчя на знак мого глибокого пошановання. Прошу Вас—і то дуже прошу—прислати міні своє. Щасливий буду, коли напишете міні про свої роботи, які мене без порівняння більш цікавлять, ніж власні. А поки що вітаю Вас щирим серцем.

Глибоко шануючий Вас *Михайло Коцюбинський*.

9 травня, 1898. Чернігів.
(Губернская Земская Управа).

II

Вельмишановний Добродію!

Велику приємність зробили ви міні, приславши свою фотографію та оповідання; од щирого серця складаю Вам за те подяку.

Досадно, що так довго не мав спромоги вволити волю Вашу, себ-то прислати де-які з оповіданьчок моїх, які вийшли окремими книжечками. Оце нині прислано міні їх, то ж хапаюся долучити їх до цього листа та разом вислати.

Коли буде Ваша ласка, прочитайте їх та хоч коротенько скажіть міні свою думку про них: Ваша думка, Ваше слово, чи прихильне, чи гірке—має для мене велику вагу.

Ваші твори мали великий вплив на мене: опріч величезного літературного хисту, який зразу зачарував мене, я бачив

в них широкий та вільний розмах думки—власне те, чого не стає мало не всім нашим белетристам.

Я читав і перечитував Ваші романи, упивався їми, і живий жаль обгортає мене, коли подумаю, що «Повія» не має кінця. Який би я був щасливий, коли б почув од Вас, що третя частина «Повії» таки побачить світ, а за нею появиться ще хоч два, хоч один роман, підписаний Панасом Мирним!

Ви, певно, читали вже в газетах звістку про те, що Міністерство внутрішніх справ затвердило статут нового добродійного товариства імени Шевченка, яке має на меті допомагати убогим учням українцям. Може маєте які ширші відомости про це, поділіться, з ласки своєї, зі мною, бо я не маю зносин з Петербургом і не можу дізнатися гаразд, що воно таке.

Я тепер лагоджу до цензури томик (сторін. в 300—350) моїх оповідань з молдавського побуту. Хочу, щоб видання було європейське, з гарними ілюстраціями, та на лихо не можу знайти путящого ілюстратора, який би знав Басарабію.

Може у Вас у Полтаві знайдеться такий?

Простіть, що пишу цим разом небагато: міні хотілось би швидче здати посылку на пошту, то ж за ніко́льством пишу хоч цих кілька слів.

Вітаю Вас найсердечніше та сподіваюся, що наша, така мила для мене, знайомість, не скінчиться на цьому листі.

З високим поважанням по вік прихильний *М. Коцюбинський*.

10 липня, 98 р.

Чернігів.

III

Високоповажний Добродію!

Пишу до Вас кілька слів в справі: ми, себ-то Самійленко, Грінченко, Коваленко та я, лагодимося видати альманах, який складався б з творів почасти друкованих за-кордоном, почасти з нових, ще не друкованих праць кращих наших письменників. Звісно, матеріал для альманаху теж мусить бути цензурний.

Усі ми певні, що Ваше ймення закрасило б наш альманах та забезпечило б йому розповсюдження, тому то я, від імени нашого «літературного комітету», звертаюся до Вас з великим проханням прислати до того альманаху яке небудь оповідання своє, хоч би на 1 друк. аркуш. Дуже бажано, щоб оповідання те ми мали не пізніш 25—30 серпня с. року. Гонорару за працю Вашу дати не можемо, бо самі починаємо справу на позичені гроші. можемо лиш дати кілька примірників альманаху (1 примірник за кожних 2 картки друков. оповідання). Правда, це дуже мало, та що ж діяти, коли ми самі не багаті. Сподіваюся, що

Ви відгукнитесь на наше велике прохання та пришлете щось, хоч дрібничку, до альманаху.

Чи ви дістали посилку, яку я вислав Вам недавно?

Прийміть найщиріші й найсердечніші привітання від повік
Вашого М. Коцюбинський.

22 липня, р. 98.

Чернігів.

IV

Вельмишановний Добродію!

Оце зараз, повернувши до Чернигова, прочитав я Вашого листа і відповідаю Вам.

Ваші ласкаві уваги мають для мене велику вагу, і хоч не зо всіма тими увагами можу згодитися, проте сердечно дякую Вам за ради й критику.

Пишу прихапцем, в Чернигові, закиданий всякими справами, тому не маю змоги зупинитись на тих пунктах, на яких не можу згодитися з Вами: инчим разом поділюся з Вами своїми думками, а тепер кілька слів про альманашні справи.

Казка Ваша нам всім відома, у мене навіть є окрема відбитка, горе тільки, що таку гарну річ не зважаються наші альманашники помістити через те, що вона написана для дітей, а ми наважались друкувати лиш матеріал для дорослих, для інтелігенції.

Від себе й від усіх причасних до альманаху прошу Вас, вельмишановний Панасе Яковичу, пришліть нам що небудь з своєї теки; не турбуйтеся переписуванням. я все це беру на себе, присилайте чорняк помазаний, однаково, аби прислали, аби закрили наш альманах. Дозвольте сподіватися, що наше прохання не пропаде марне і що незабаром матимемо од Вас хоч невеличкого гостинчика для нашої збірки.

Щиро вітаю Вас!

З високим поважанням tout à vous М. Коцюбинський.

18 серпня, 98 р.

V

Високоповажний Добродію

Опанасе Яковичу!

Минуло вже чотири роки, як умер П. Куліш—і де далі все видніше стає, яку велику вагу в нашому письменстві має се славне ім'я, а яку матиме своїми роботами, що тільки тепер виявляються на світ—про це можна догадуватися. Могучий майстер української мови, творець українського правопису, блгородний поет «Досвіток», перекладач Шекспірових і Байронових

творів, а також Біблії, автор «Записокъ о Южной Руси», «Чорної Ради» і сили інших коштовних праць має право на нашу велику повагу і вдячність. Перед цими його заслугами забуваються тепер ті помилки, які йому траплялося робити, як і кожному, а виступає потреба пошанувати його працю. Чернігівці хочуть виявити сю пошану, видавши на спомин про Куліша альманах.

Із імени редакційного Комітету, що складається з Миколи Чернявського Бориса Грінченка і нищепідписаного, звертаюся до Вас, Високоповажний Опанасе Яковичу, з проханням—дозволити нам помістити в тому альманахові Ваше «Серед степів», яке було призначене до другої, чергової книжки «Хвилі за хвилиєю».

Сподіваюся дістати прихильну відповідь на наше прохання. Од щирого серця бажаю Вам усього найкращого.

З високим поважанням *М. Коцюбинський.*

5. III. 1901. Чернігів.

Съверянская ул., 3, собств. домъ.

VI

Високоповажний Добродію,

Опанасе Яковичу!

Спішу поділитися з Вами звісткою: цензура випустила врешті альманах, присвячений пам'яті Куліша, і його почали друкувати в Києві.

Правда не обійшлося без шкоди—цензура викинула листи Кулішеві, обтяла його жителіс (українською мовою) і покалічила потроху «Серед Степів», вірші Кримського, а особливо моє оповідання «Лялечка». У всіх згаданих річах викинуто мало, а от моє скривдили так, що не відаю, чи можна буде друкувати.

Ви, певно, гніваєтесь на мене, що так давно вже писали. Гніваєтесь, що я нічого не дав до альманаху в честь Гоголя. Вірьте, що останніми часами я нічого не міг робити, весь час нездужав тай тепер дуже погано міні.

Тож прошу вибачити міні мою вину, коли це виною її можна назвати.

Сими днями писав до мене з Львова д. В. Гнатюк, редактор Вістника. Він доручив міні прохати Вас дати на 1903 рік до Вістника Вашу «Повію». Коли б Ви згодились, Вістник передруковав би те, що вийшло вже в «Раді», і додав нові частини (кінець), які Ви прислали б до редакції. Д. Гнатюк благає Вас не одмовити його проханню, бо те, що повість видрукують закордоном ані трішки не пошкодить виданню в Росії; і закордонні видання не доходять до нас, а наші до них.

Я прохав би Вас написати міні, що Ви про се думаєте.

Якось Ви писали, Шановний Опанасе Яковичу, що полтавці думають набути у мене моє оповід. «Дорогою ціною». Я вже знижив ціну книжки з 40 коп. на 25, і коли б у мене взяли на готові гроші прихильників 100, я зробив би $\frac{1}{4}$ 40 уступки, себ-то оддав 100 пр. за 15 карбованців. Роблю таку велику уступку через те, що я людина не комерційна, займатися продажем книжок не вмію і хочу збути видання, аби вернути свої гроші. Я дуже і дуже був би вдячний Вам за поміч у сій справі і наперед прохаю вибачити, що турбую Вас своїми проханнями.

Сподіваюсь дістати од Вас незабаром відповідь і запевнитися, що Ви на мене не гніваєтесь вже.

Сердечно бажаю Вам здоров'я.

З високим поважаннем Ваш М. Коцюбинський.

2. XI. 902.

Чернігів.

VII

Високоповажний Добродію!

Останніми часами літературний рух на Україні стає помітно жвавішим.

Про се свідчить і зріст літературної продукції, і збільшення видавничої діяльності, і розповсюдження української книжки не тільки серед народніх мас, але і в інтелігентних сферах.

Як російська, так і європейська критика усе частіше звертає своє око на наше письменство, ставить йому свої вимоги.

За сто літ існування новіша література наша (з причин, виясненне яких належить до історії) жила переважно селом, сільським побутом, етнографією. Селянин, обставини його життя, його нескладна здебільшого психологія—ото майже і все, над чим працювала фантазія, з чим оперував досі талант українського письменника. Винятки очевидячки минаємо.

Таке обмеження сфери творчості нераз підкреслювалось не тільки критикою, але й інтелігентним читачем, який, до слова кажучи, в останні часи значно віріс. Вихований на крапцях зразках сучасної європейської літератури, такої багатой не лиш на теми, але й на способи оброблювання сюжетів, наш інтелігентний читач має право сподіватися й од рідної літератури ширшого поля обсервації, вірного малюнку сторін життя усіх, а не одної якої верстви суспільности, бажав би зустрітись в творах красного письменства нашого з обробкою тем філософичних, соціальних, психологічних, історичних і инш.

Відносячись з повною повагою до студій життя просто-народного і навіть думаючи, що література наша далеко не вичерпала для своїх цілей того житя, нищепідписані, однак,

беруть на себе сміливість скромним почином задовольнити з одного боку потреби сучасного інтелігентного читача,—а з другого викликати серед українських письменників більший інтерес до намічених вище тем.

Власне—ми маємо на меті видати літературний збірник (поезії, новелі повісті, драматичні твори), в якому хотілось би помістити нові, ніде ще не друковані твори переважно з життя сучасної інтелігенції, а також на теми соціальні, психологічні, історичні і инш.

Чистий дохід з видання визначаємо на премії за видатніші твори укр. красного письменства по конкурсу, який буде в свій час об'явлено.

Коли Ви, Високоповажний Добродію, спочуваєте нашій меті, то будьте ласкові надсилайте матеріал не пізніше 1-го мая 1903 р на адресу: г. Черніговъ, Сѣверянская, 3, соб. д. Михайлу Михайловичу Коцюбинському.

Сподіваємося, що справи літератури української не менче дорогі Вам, як і нам—і через те наш заклик не лишиться без відповіді.

З правдивою повагою *М. Коцюбинський.*

М. Чернявський.

28. I. 903.

Чернігів.

Подав Ю. Циганенко.

М. ЛЮБЧЕНКО

Замість міжнародного огляду.

Падіння селянсько-панської коаліції в Польщі.—Руїна польських фінансів.—Поразка протекційної системи в Англії.—Ще один ультимат.

ЧЕРГОВА КРИЗА ПОЛЬСЬКОГО УРЯДУ.

Все йде по заялзених зразках. Пуанкаре що-неділі проголошує грізні промови проти Німеччини, Керзон рятується од революції на сході нотами, а в Польщі падають кабінети.

У свій час, викладаючи історію падіння кабінету Сикорського й приходу до влади Вітоса в спілці з ендеками, довелося показати основну причину того, чому кожний кабінет у Польщі не може бути довготривалий, а кабінетна криза набуває перманентного характеру¹⁾. За лаштунками кожної зміни уряду в Польщі лежать два моменти: напруження соціяльних відносин і ненормальність міжнаціональних взаємин. Обидва моменти тягнуть за собою брак сталої більшості в польському сеймі, що при пануючій у Польщі парламентарській системі управління раз-у-раз буває загрозою існуванню тієї чи іншої влади.

Оцей брак сталої більшості звалив кабінет Сикорського 26 травня, та ж сама причина згубила й кабінет Вітоса 14 грудня. Новий кабінет, складений після довгих міжпартійних переговорів лише 19 грудня, перебуває під тією самою загрозою. Вотум довір'я, що одержав новий кабінет у сеймі, правда, не мав випадкового характеру, і урядову більшість можна вважати в 236 голосів (з 444 депутатів), тоб то—аж на 10 голосів більш од попереднього кабінету! Але всі ліві партії втрималися від голосовання, а кілька партій більшості голосували за довір'я з певною оговоркою: побачимо, мовляв, як кабінет уладнає фінансові справи.

В цих фінансових справах і весь центр тягару нового кабінету. Низька марка потягла за собою Сикорського, потягла й Вітоса; як би й Грабський, новий прем'єр не перетворив свого кабінету в кабінет «низької марки»! Адже хазяйнування попередніх кабінетів пробило велику дірку в фінансах Польщі.

Цікаво кинути де-який погляд на формальний бік стану польських фінансів. Нижченаведені таблиці складено на підставі цифр, що їх уміщено в органі ППС «Robotnik» за 18 грудня.

¹⁾ «Черв. Шлях», № 3, стор. 245—256.

1. Курс долара у Варшаві.

	Курс в марках польських	Підвищення за рік		Курс в марках польських	Підвищення за рік
1920			1922		
Січень . .	120		Січень . .	3.050	
Грудень . .	590	5 раз.	Грудень . .	17.568	5,7 раз.
1921			1923		
Січень . .	745		Січень . .	26.750	
Грудень . .	3.156	4,25 раз.	Грудень . .	5.850.000	219 раз.

Зараз курс долара на варшавській біржі піднісся ще вище. 31 грудня він котувався в 6.450 000 (офіційний курс, згідно «Gazeta Warszawska» за 31-XII).

Тому ж що емісія банкнотів, звичайно, відбувалася не відповідно падінню марки, а згідно з потребами держави, вартість обігу паперових грошей упала за 4 роки з 56 мільйонів доларів до 10 мільйонів!

2. Обіг паперових грошей і його вартість.

	Банкно- тів в обігу в мільйон- нах марок	Підви- щення за рік	Вартість обігу в мільйон- нах дола- рів		Банкно- тів в обігу в мільйон- нах марок	Підви- щення за рік	Вартість обігу в мільйон- нах дола- рів
1920				1922			
Січень .	6.720		56	Січень .	239.615		78,5
Грудень .	49.361	6,5 раз.	83,6	Грудень .	793.437	3,25 раз.	45,1
1921				1923			
Січень .	55.079		73,9	Січень .	909.160		33,9
Грудень .	229.537	4,19 раз.	72,7	Грудень .	53.217.000	50 раз.	10

Цікавий малюнок буржуазного господарства! У 1922 і 1923 р.р. Польща не роздиралася війнами чи великими народними заворушеннями, але за ці два роки вартість обігу паперових грошей, неважаючи на безперервну емісію, впала у 8 разів майже!

Характерним є, що 1920 рік—рік війни з Росією й Україною—не потяг падіння вартости обігу, а, навпаки, збільшив її. Весь 1920 р. міністерством фінансів керував В. Грабський, сучасний прем'єр. У липні 1920 р., коли радянське військо підходило до Варшави, а Грабський був прем'єром, вартість обігу банкнотів поза тим всім була 150,7 мільйонів доларів. Буржуазія, коли хоче, може господарювати. Але після 1920 р існування буржуазної Польщі зробилося фактом сумнівним, і буржуазія кинула господарювати, почавши одвертий грабунок народного майна. Картина та сама, що й нещодавно в Німеччині: шалена спекуляція закордонною валютою, безконтрольні довготермінові позики з державних фондів в польській, а не в сталій валюті, а, крім того—небували ніде видатки на військо.

Під час хазяйнування кабінету Вітоса, в якому селянська партія була лише ширмою, а головна роль належала великим промисловцям і дідичам, вартість обігу зменшилася в 5—6 разів; од 56 мільйонів доларів у травні до 10 мільйонів у грудні. Який-будь американський мільйонер—з провінційних, а не відомих—може купити всю польську валюту жартуючи, в антракті між двома черговими спекуляціями...

Кабінет Вітоса, якому повелось прийти до влади лише завдяки падінню марки під час господарювання попередньої влади і шаленій агітації, розпочатій в зв'язку з цим мусив загинути від своєї власної зброї. Марка за його час пала ще нижче.

Коаліція Вітоса з ендеками була протиприродною спілкою, особливо на тлі напруження соціальних відносин. Не знати, чи серйозно гадав Вітос—цей селянський лідер, побороти вплив великих поміщиків і капіталістів і бути дійсним проводирем коаліції, але його найближчі товариші не мали жадних сумнівів що до наслідків цієї спілки мужика з паном. Пан мусив одурити хлопа. І одурив.

Тому в перший же день своєї влади Вітос загубив 11 голів: найбільш радикальні члени «Пяста» вийшли з партії. Коли характер коаліції цілком виявився і селянський лідер перетворився в звичайнісінького панського попихача, а пани відібрали йому теку землеробства, передавши її великому дідичеві Хлаповському, ці 11 б. членів «Пяста» перейшли в партію «Визволене»—найворожішу зо всіх ворожих Вітосові груп.

25 листопада у Варшаві відбувся з'їзд «Визволення», під час якого демонстрація селян числом в 15.000 досить-таки полякала варшавську буржуазію. Ворожі вигуки й жести мали місце перед будинками держбанку, ради міністрів і міністерства закорд. справ. З'їзд закінчився сполученням групи Домбського, що вийшла в травні з «Пяста», з «Визволенням в одну селянську партію—«Об'єднання польських народніх угруповань» (Z P.S.L.).

Нова партія одразу викинула гасло об'єднання всіх польських селянських груп, що й спричинилося до нового розколу в «Пясті», потягнувши за собою падіння кабінету.

Пястовський уряд намагався заспокоїти селянство аграрною реформою. Проект закону про наділ селянства землею на підставі викупу був давно вироблений партією але ендеки гальмували його проведення. Це, власне, й ратувало кабінет Вітоса, бо коли б закон пройшов у такому вигляді, як його виробив Вітос, це спричинилося б до падіння кабінету, бо закон не задовольняв би селянство.

Селянський з'їзд, зміцнення «Визволення» й знесилання власної партії¹⁾ примусили Вітоса поставити на чергу законопроекта про наділ землею. Але цей законопроект, корегований

1) Центральний орган партії—газета «Piast» мала в травні 12 тисяч читачів, а в листопаді тільки 3½ тисячі.

правою частиною коаліції, не міг задовольнити не тільки ліві партії, але й де-кого з членів власної партії Вітоса. Поправки опозиції не пройшли на засіданні фракції (опозиція протестувала проти необхідности порозуміння з Ватиканом в справі викупу косцьольних земель; проти великого максимуму землі, що не підлягає викупу, намагаючись зменшити його до 18 гектарів), і тоді 14 членів «Пяста» на чолі з Павловським заявили 14 грудня про свій вихід з фракції.

Того ж дня у вечері більшість фракції, зменшеної тепер до 44 голосів (замість 70), ухвалила, аби кабінет подався до демісії, що й було виконано. Сам Вітос на запитання газетяра про причини демісії, заявив: «аритметика», себ-то—зникнення арифметичної більшости. Звичайно, це-формальний момент, але по суті загибель кабінету була виречена в час його утворення. Не можна безкарно штовхати селянина на спілку з паном.

Хто ж візьме владу? За кого буде аритметика, коли аритметику вважати головним чинником? Польський сейм складено так, що жодна партія, жодна коаліція не неможе мати сталої більшости. На момент кабінетної кризи голоси поміж фракціями розподілялися таким чином:

Правиця

Народно-Національний Союз (власне-ендеки)	99
Християнські націоналісти	23
Католицьке коло	4
	<hr/> 126

Центр

Християнська демократія	43
Польська народня партія «Пяст»	44
Хлібороби (галицькі угодовці)	5
	<hr/> 92

Лівиця

Об'єднання польських народніх угруповань («Визволене» з Домбським)	60
Польський союз народників	171
ППС	41
Національна Робітнича Партія	18
Група кс. Окуня	4
Комуністи	2
	<hr/> 142

Меншості

Єврейське коло	34
Український ключ	19
Німці	16
Білорусини	10
Росіяне	1
Дикі	2
Вільних мандатів	2
	<hr/> 84

Разом 444

1) До групи опозиції з «Пяста» приєдналася група Стапинського в 3 гос., заснувавши нову фракцію з такою назвою.

Як бачимо, цей список фракцій де в чому різниться від занотованого нами під час попередньої кризи¹⁾, і саме за рахунок зменшення лівиці.

Арифметика не може висунути жодної природної коаліції. Хоч центр і правіця разом переважають лівицю, але присутність у сеймі 84 голосів національних меншостей паралізує боротьбу.

Було цілком натурально, що після падіння кабінету Вітоса президент доручив складання нового тому, хто спричинився до загибелі коаліції—лідерів колишнього «Визволення», нині народного об'єднання—Тугутові. Вітос загинув через недовіря селянства, хай же нова влада належить тим, хто говорить, що користується довірям села. Але арифметика! І хоча Тугут збірився закласти виключно діловий кабінет, арифметика не вийшла,—і через 3 доби недоробленому прем'єрові довелося відмовитися од дорученої місії. Звичайно, праві були проти Тугута, як соціального ворога, і меншості не дали йому підтримки, бо за Тугутом стоїть Пілсудський, а ці самі меншості допомагали поваленню попереднього кабінету пілсудчика Сикорського.

Тоді на коні з'явився п. Владислав Грабський, відомий фінансист, про якого ми вже згадували вище. Він склав кабінет безпартійний, зі спеціалістів, але з примішкою й лівих і правих на принципах рівноваги. Коли ліві одвели Скирмунта (мін. закорд. справ) і Москалевського (мін. внутр. спр.), Грабський охоче замінив їх менш виразними фігурами.

Як фінансист, до того ж прийшовши під час надзвичайної фінансової кризи, Грабський на першу чергу висунув санацію (уздоровлення) скарбу. Після нового року в сейм буде внесено проект закону про особливі повноваження для Президента Республіки в галузі оздоровлення. Проект передбачає встановлення нової монетної системи, утворення емісійного банку, випуск позик до 500 мільйонів золотих франків, продаж державних, промислових і торгових підприємств і т. и. В своєму дуже стислому експозе в сеймі Грабський заявив, що перш за все він візьметься до фінансів.

Про відношення до національних меншостей прем'єр сказав лише кілька слів. На його думку, «питання, розв'язання яких викликало б вельми тяжкі внутрішні тертя й утворили б великі труднощі в державі—не можуть бути поставлені в першу чергу перед фінансовою реформою, бо утруднили б її». Майже те саме почули визволенці у відповідь на запитання: «А як же з аграрною реформою?» Прем'єр гадає, що переведення земельної реформи неможливо без уздоровлення фінансів; на що, мовляв, селянинові земля, коли він з неї не може видобути певних і сталих грошей?

Ті самі ліві партії, які повалили кабінет Вітоса за одволікання земельної реформи, нині, почувши отаку заяву, не

¹⁾ «Черв. Шлях», № 3, стор. 252.

спробували звалити кабінет Грабського, бо іншого виходу немає. Марка падає, скарб розстроюється, а жодна з партій не має досить сил, щоби організувати владу—все проклята арифметика! І щоби падіння марки не потягло за собою й самої республіки, ліві партії проголосили доброзичливий нейтралітет, утримавшись од голосовання. Треба відпочити від політичної боротьби, і поки будуть підраховуватися сили й провадитись переговори про якусь можливу коаліцію, пан Грабський направить фінанси. Всі партії так і дивляться на кабінет Грабського, як на щось тимчасове.

Очевидно, ліві партії займуться консолідацією своїх сил. Росклад «П'яста» не зупиниться після виходу групи Павловського й Бриля, і без сумніву піде глибше. Коли б Тугутові повелося одірвати від «П'яста» ще десятків зо два голосів, то біля сотні голосів народників в спілці з ППС зможуть утворити лівий кабінет—нову фікцію «робітничо-селянського уряду», яка існувала 1920 р., і тим ще на де який час задурити свідомість робітничо-селянських мас. ППС вже зрозуміла цю можливість: її XIX конгрес, що закінчився цими днями, надав Центральному Комітетові право вступу до уряду. Таким чином ППС має можливість брати участь в реорганізації уряду, коли б Грабський схотів доповнити його представниками партій, що, безперечно, доведеться швидко зробити, бо безпартійний кабінет в Польщі, насичений партійними сварками, в Польщі голодного селянина й ограбованого робітника існувати не зможе.

Ці селяне й робітники, особливо останні—після жорстоких переслідувань за краківську кров—свідомішають що-дня. Як би там безпартійні кабінети ни одсували примару громадянської війни, Польща після кожної урядової кризи стає ближче й ближче до порогу цієї війни. Свідомість пролетаріату від переслідувань і політичних розрухів тільки зростає.

КІНЕЦЬ КОНСЕРВАТИЗМУ В АНГЛІЇ.

Скоїлася неможлива річ—на батьківщині консерватизму, в Англії—консерватори одержали поразку. Грудневі вибори до палати громад дали такі наслідки:

Консерватори	255 деп.	(5 $\frac{1}{2}$ міль. голосів)
Робітнича партія	193 »	(4 $\frac{1}{2}$ » »)
Ліберали	155 »	(4 $\frac{1}{4}$ » »)

Таким чином, консервативна партія загубила на користь лібералів і робітничої партії велике число своїх голосів, належних їй од самого початку існування парламенту¹⁾. Поразка консерваторів є тим важча, що за кошт їхніх голосів робітнича партія збільшила свої сили в парламенті до 31 $\frac{1}{2}$ %. Ця партія з'явилася в англійському парламенті як третя сила в 1900 р.

¹⁾ В попередній палаті консерватори мали 346 депутатів, Робітнича Партія—144, ліберали—118 і незалежні—7.

в кількості... 2 депутатів. 1906 року робітнича партія вже мала 29 голосів, 1910 р.—41, 1918—57 і 1922 р.—144. Нові 49 голосів висувають робітничу партію на першорядне місце, як серйозного конкурента іншим партіям в боротьбі за владу. Є всі підстави гадати, що новий кабінет буде доручено скласти Мак-Дональдові, лідерові робітничої партії.

Поразка консерваторів мусить потягнути за собою кардинальні зміни в політиці Англії що до Європи й зокрема до Франції. Яка б з двох позосталих партій ні взяла б владу, їхні програми в цьому відношенні розходяться цілковито з поглядами консерваторів.

Невважаючи на те, що Англія в кожний даний мент буває запеклим ворогом найсильнішої з європейських континентальних держав, консерватори, захоплені чемберленівською тарифною системою, зменшили напруження в відносинах до Франції, як сильнішої зараз держави, і навіть сприяли її політиці в Рурі. Це й спричинилося до провалу консерваторів на виборах.

Протягом трьох століть англійська політика в Європі була скерована в бік запеклої боротьби з міцною економічно й політично континентальною державою. Англія не терпіла суперництва. В XVII ст., коли Голандія була великою європейською державою, Англія боролася з нею аж до її загибелі. В XVIII ст. і на початку XIX ст. такою великою державою була Франція великої революції і Франція Наполеона. Відомо, до яких ганебних засобів звертався Вільям Піт в боротьбі з Францією, яка зрештою на ціле століття була відсунута до стану економічної й політичної нікчемности. Росії Миколи I англійська політика нанесла болючий удар у Кримі. Нарешті, коли з кінцем XIX ст. почала прибирати ролю європейського гегемона Німеччина,—англійська політика звернулася в бік знищення цієї суперниці. І коли імперіалістична війна знищила політичне й економічне значіння Німеччини, Англія має перед собою нового ворога—роспухлу Францію, яка намагається заступити місце Німеччини в системі імперіалізму. Французький мілітаризм уявляє серйозну небезпеку для Англії, бо може в найкоротший час блокувати англійські острови, тим більш, що версальський, сенжерменський, тріанонський і нейльський договори утворили франкофільські держави, як Польща, Чехо-Словаччина й Югославія та збільшили сили Румунії. Майже вся Європа перебуває в сфері впливу французької політики. Захопленням Руру Франція підвела економічну базу під свою політику, намагаючись утворити в центрі Європи велику важку індустрію під впливом французького капіталу. Знову серйозна конкуренція для Англії.

Але англійські консерватори, прийшовши до влади в жовтні 1922 р., ухилилися від простої боротьби з Францією, як з історичним ворогом. Виходу для зміцнення англійської сили вони шукали в протекційній системі і в політиці тарифів. Колонії мусили б давати сировину й продовольчий крам лише метрополії,

а купувати готові вироби теж тільки в метрополії. Митні тарифи перешкоджали б імпортові чужоземних крамів. Політика ця—не нова, вона ще в 1909 р. була висунута Чемберленом, який вважав, що «проблема імперської могутності є проблемою імперського господарства, а єдиним шляхом, що веде до цілості англійського політичного захисту, є система взаємного торговельного сприяття (протекційна система)». Чемберлен в 1906 р. провалився з цією політикою, як провалився з нею в 1923 р. Болдвин.

Імперська конференція, що відбувалася в жовтні 1923 р., виявила цілковите негативне відношення колоній до протекційної системи. Колонії тягнуть до широкого самоврядування, до організації власного господарства, до великих торговельних зносин з усім світом, а не до підлягання метрополії й звуження оборотів свого зовнішнього торгу.

Невважаючи на певну думку колоній, консерватори виступили все ж таки з своїм програмом протекційної політики на виборах у Англії. Виборці приєдналися до оцінки, яку дали цій політиці колонії: пролетаріат, для якого тарифна система означає, що все подорожчає, віддав свої голоси Мак-Дональдові; текстильна буржуазія Ланкашира, котрій потрібна бавовна з Америки, теж не могла голосувати за прихильників припинення торговельних зносин з Америкою чи обтяження їх великими тарифами. Таким чином, консерватори провалилися з своєю політикою.

Новий кабінет буде зформовано на початку січня. Чи робітничий, чи ліберальний, цей кабінет має два пакти в своїй прийдешній політиці остільки виразними, що про їх можна тепер уже говорити. Це—визнання ССРР і зміна політики невтручання в політику Франції. Обидві партії розуміють, що без ССРР і Німеччини неможливо налагодити господарство Європи; і обидві ж партії в певній мірі є спадкоємцями тієї англійської політики, яка протягом трьох століть уперто боролася зі всякою міцною країною в Європі. Що ж до того, що до влади прийде одна з останніх двох партій, а не консерватори, то це видно з самого характеру поразки: вона має не випадковий характер, а є провалом певної політичної й економічної лінії.

ІНШІ КРАЇНИ.

Грудень взагалі визначився певною жвавістю в міжнародних зносінах. Брак місця не дозволяє зупинитися на цих подіях в таких подробицях, як це ми зробили відносно Польщі й Англії.

В Німеччині ген. Зеекту, який оголосив Комуністичну партію по-за законом, не повелося все ж таки загнати комуністів у запілля. Революційна боротьба продовжується, хоча й без

попереднього завзяття. Соціал-демократи, як і раніш, грають з успіхом роль наймитів капіталу, сприяючи скасованню 8-ми годинного робітничого дня. Як і раніш, Німеччина залишається республікою лише по назві; в ній самодержавно править велика буржуазія, яка нині захопила до своїх рук фінанси країни через «Рентний Банк».

Греції пощастило позбутися короля, котрому буржуазія дала змогу без перешкод виїхати. Відкрилося національне зібрання. Більшість якого складають венізелісти, намагаючись оголосити Венізелосу президентом республіки. Але широка монархична пропаганда й несвідомість грецького пролетаріату роблять поки-що сумнівним саме проголошення республіки.

Афганістан одержав од Англії ультимат, що вимагає розірвання зносин з ССРР. Це можна пояснити, як певний розвиток тієї англійської політики, яка штовхнула Керзона на травневий ультимат Росії. Не сподіваючись більш залишатися на чолі англійської дипломатії, Керзон хоче лишити по собі спадщину, зв'язавши руки новому англійському урядові.

Президент Сполучених Держав Кульдж проголосив промову про потребу поновлення зносин з ССРР. Коли Радянський уряд звернувся з цього приводу з нотою до Сполучених Держав, міністр закордонних справ Юз відповів відмовою, посиляючись на пропаганду, яку ніби Радянський уряд провадить в Америці. Цей метод використання фальшованих документів, відомий нам по взаєминах з Англією, відомий він, очевидно, й суспільству Америки. бо громадська думка Сполучених Держав раз-у-раз схиляється до визнання ССРР.

ЕКОНОМІЧНИЙ ОГЛЯД.

ПЛОЩА ОЗИМИНИ ПО ССРР ТА СТАН ІХ СХОДІВ НА 15/XI (ЗА ДАНИМИ ЦСУ ССРР).

ЗАСІВНА ПЛОЩА.

Загальна площа озимини на 15/XI по всій Спільці СРР була порівняно на 3,5% меншою, як у 1922 р. Це скорочення засівної площі пояснюється недосівом на Україні в зв'язку з сухим літом.

Загальну площу озимини по окремих районах порівнюючи з минулим літом додано у цій ось таблиці:

Райони	Площа озимих засівів в міль. десят. під урожай		1923/24 р. у % до 1922/23 р.
	1923	1924	
РСФРР			
Виробнича смуга	4,06	4,05	99,7
Продукційна смуга	10,25	11,02	107,5
Південний схід.	1,87	(187) *)	(100,0)
Всього по всій Євр. част.	16,19	16,94	104,7
Азіатська част.	0,79	(0,79)	(100,0)
Разом по РСФРР	16,98	17,73	104,4
УСРР			
Правобер. район	1,78	1,45	81,8
Лівобер. »	1,92	1,72	89,5
Південний	2,61	1,57	60,0
Разом по УСРР	6,31	4,74	75,1
Разом по РСФРР та УСРР	23,29	22,47	96,5

Як відомо, в зв'язку з прекрасною осінню, загальна площа засіву на УСРР збільшувалась і в листопаді. В середині цього місяця за українськими даними вона дійшла до 5,3 міль. десятин, або 84% площі минулого року. Таким чином, загальна площа засіву по всій Спільці СРР становить уже 23 міль. дес. або майже 100% площі минулого року

СТАН ЗАСІВУ.

На стан засіву мали значний вплив метеорологічні умови минулого літа, себ-то дощі та холода у північній та північно-західній смузі європ. частини Спільки, і, навпаки, недостача вологи у південній та південно-східній її частині. Навпаки, у губерніях, які лежать в середній смузі, співвідношення тепла та вологи було більше сприятливим. В наслідок маємо ніби п'ять зон: на півночі та північній заході—стан засівів є пониженням; на півдні—ближче до середнього; в центральній смузі—середній і з нахилом до середнього; ще на південь—знову нахил до середнього й врешті на півдні та на південній сході знову стан засіву є пониженням.

*) В скобки взято умовно прийняті дані для обчислення загальної площі.

Теплий квітень мав наслідком значне поліпшення засіву у всіх районах за винятком північного району. В зв'язку з цим засівна площа з добрим станом значно збільшилась. Особливо покращав стан засіву на Україні, де добра година тяглась аж до грудня.

В зв'язку з цим стан засіву середньою дійшов до 3,4. Загалом озимина пішла під сніг у дуже добрий стан.

ПРАЦЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЗА 1922/23 Р.

Наводимо ще де-які характерні цифри поступового зросту української промисловості за 1922/23 р. (із статті В. Чубаря, яку вміщено у 280 числі московських «Известий»).

	Одиниці виміру	1921/22 р.	1922/23 р.
Здобуто твердого мінерального палива . . .	міл. пудів	438,7	493,9
Залізної руди	»	5,85	10,34
Вироблено чавуну	»	4,75	6,73
Мартеновського металу	»	7,92	11,84
Паротягів	штук	49	57
Плугів	тисяч	25,0	62,6
Молотарок	»	1,9	5,0
Соди	тис. пуд.	827,0	2.481,0
Шкла звичайного	»	9,4	17,2
Мішків	міл. шт.	2,2	5,7

Загальна валова вартість промислової продукції за 1922/23 р. збільшилась майже на 40%, а разом з продукцією Цукротресту на 58%

Збільшення продукції при сприяючих цінах утворило базу як для поліпшення якості, також і для зменшення собівартості.

ПРАЦЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВЕЛИКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЗА ЖОВТЕНЬ ТА ЛИСТОПАД 1923 Р.

І. Паливо.

Вичерпуючі дані в нашому розпорядженні маютьсья поки-що лише для жовтня. Але загалом і в листопаді продовжувався зріст продукції в основних галузях. Загальна криза збуту ще не припинила зросту української промисловості, виробничі здібності якої, в зв'язку з загальним поліпшенням знаряддів, поліпшенням праці й головним чином в зв'язку з поліпшенням складу робочої сили, значно побільшали. Але все ж таки зріст виробництва особливо серед тяжкої промисловості висунув дуже гостро питання про збільшення збуту, без чого дальніший розвиток не може бути забезпечений.

II. Кам'яновугільна промисловість Донбасу.

Здобуток вугілля у Донбасі у перші місяці 1923/24 р. дає рекордні цифри. За даними кон'юнктурного бюлетеня Економ. Управління ВСНХ УСРР за жовтень поступовий зріст добутку йшов таким шляхом:

	Серпень		Вересень		Жовтень	
	бруто	нето	бруто	нето	бруто	нето
УГКП	33,2	26,6	35,3	29,1	44,2	36,2
Комбінати	6,1	4,4	7,1	5,5	8,5	6,6
ПТУ	2,8	2,5	2,5	2,3	3,2	3,0
Разом	42,1	33,5	44,9	36,9	55,9	45,8

*) Дані взято із звітів ВСНХ УСРР.

Таким чином, порівнюючи з серпнем валовий добуток виріс майже на 33%. Ще більше зріс добуток нето, що пояснюється безперервним зменшенням видатків на власні потреби. Ці видатки становили:

у червні	—21,1%	валового добутку
у липні	—20,0%	» »
у серпні	—17,5%	» »
у вересні	—18,0%	» »

Додаючи сюди добуток Транспорткопалень та инш. маленьких об'єднань, можна думати, що валовий добуток у жовтні дійде до 62,2 міль. пуд. (Цікаво, що здобуток за жовтень в УГКП та Комбінатах становив у минулі роки 1922/23—26,8 міль. пуд.; у 1921/22—35,4 міль. пуд. і в 1920/21 25,2 міль. пуд.).

У листопаді добуток вугілля та антрациту був не менший, як у жовтні, і в грудні продовжував збільшуватися.

Зріст здобутку йде нормально зі загальним поліпшенням стану робітничої сили. Так, на 1 та 31 жовтня загальна кількість робітників становила 10,3 тис. Кількість забойщиків збільшилась із 12,5 т. до 13,4 т. Таким чином відсоток забойщиків до загальної кількості робітників збільшився з 12,3% до 13,2%. Щоденна праця одного робітника становила у жовтні 16 пуд. проти 14,8 у вересні, а праця одного забойщика—126 пуд. (у вересні 125 пудів).

Дякуючи такому значному зросту добутку запаси палива у Донбасі ростуть увесь час, не дивлячись на рекордний зріст вивозу. Загальні запаси палива становили на 1/VII—82,9 міль. пуд. на 1/X—94,0 міль. пуд. на 1/XI—100 і на 1/XII—120 міль. пуд. Загальні запаси у Басейні становили вже на 1 грудня 200% місячного валового добутку, що складає досить значну величину.

Швидкий зріст добутку вугілля таким чином викликає відповідну необхідність у поширенню збуту та вивозу, що повинно стати основною передумовою підтримання вже досить великого рівня добутку й дальнішого його зросту.

Докладне вивчення цього питання зацікавленими інституціями показало, що для збільшення збуту необхідним є з одного боку зменшення цін і підняття якості вугілля, з другого боку прийняття цілої низки постанов по питанню про збільшення збуту вугілля за межі України.

Боротьба за збільшення збуту ведеться раніш за все по лінії головного планового споживача донецького палива—Наркомшляхів. Тут порівнюючи з 1913 р. 0% вугілля у паливному бюджеті не осягнуто. Так, у програмі на 1923/24 р. дрова ставили 26,4% проти 13% у 1913 р. і вугілля 46% проти 65%. Звідси дальніша мінералізація паливного балансу Н.К. Шляхів, очевидно, цілковито можлива й навіть необхідна, беручи на увагу недостачу у нас лісів. Але така мінералізація зустріває опір з боку Н.К. Шляхів; цей останній посиляється на те, що деревляне паливо дешевше еквівалентної кількості вугілля й що в транспорту немає коштів для переплачування.

А в тім останні дослідження виявили, що розрахунки представників Наркомшляхів (тов. Дзержинського) не є цілком вірними, що далі з переведенням знижки на вугілля ціни зрівняються. Цілковито зрозуміло, що приниження цін на донпаливо є можливе лише при умові збільшення виробництва. Це питання зараз жваво дискутують наші планові органи й, очевидно, його буде розв'язано на користь Донбасу.

Що ж торкається инших споживачів, то тут питання стоїть перш за все про збільшення споживання серед позавкrajнських споживачів, через те, що Україна пересичена донпаливом. Так, розподіл споживання

палива в 1913 році та в 1922/23 р. і за програмою на 1923/24 р.— є наступний.

Споживання Донецького палива:

	1913 р.		1922/23 р.		1923/24 р.	
	в міл. пуд.	% до всього спожив.	в міл. пуд.	% до всього спожив.	в міл. пуд.	% до всього спожив.
Укр. споживачі.						
Транспорт	150	12,8	102	31,4	114	25,5
Инш. споживачі.	535	45,5	142	43,8	189,8	42,6
Разом	685	58,3	244	75,2	303,8	68,1
Позавкrajнські споживачі.						
Транспорт. . . .	150	12,8	46,6	14,4	102	22,9
Инш. споживачі.	338,3	28,9	33,4	10,4	40	9,0
Разом. . . .	488,3	41,7	80	24,8	142	31,9
	1173,3	100,0	324	100,0	445,8	100,0

Таким чином особливо значно скоротилося споживання серед позавкrajнських споживачів (крім транспорту), яке скоротилося більш, як у три рази. Для збільшення збуту вугілля в РСФРР необхідно перш за все відповідне зменшення залізничного тарифу. Крім того, є необхідність у поліпшенні робітничо-торговельного апарату.

Окремо стоїть питання про вивіз донпалива за кордон. Це питання знову таки зв'язане з одного боку з тарифним питанням, з питанням поліпшення якості й зменшення собівартості з другого.

III. Південно-рудна промисловість.

Добуток залізної руди склав у серпні 1219 тис. пудів; у вересні 937 тис. і в жовтні 723 тис. пуд. і в листопаді 835 тис. пуд. Добуток марганцю становив у серпні 379,9 тис. пуд. у вересні 420 тис. пуд. у жовтні 455,2 і в листопаді 380 тис. пуд.

Скорочення добуток ЮРТа є наслідком цілої низки технічних обставин, обумовлених в першу чергу нестачею коштів.

IV. Виплавка чавуну та криці.

Наша металургійна промисловість опинилась в такому ж стані, як паливна. Ще декілька місяців країна гостро відчувала нестачу у чавуні. В зв'язку з цим надзвичайно швидко стала розгортатися праця Південно-Криці. Зріст виплавки та мартеновського виробництва характеризуються такими от цифрами. У 1920/21 р.р. було здобуто чавуну до 1,5 міл. пуд., криці 2,1 міл. пудів, прокатного заліза стільки ж. У 1922/23 р.р. здобуток чавуну набрав 4,8 міл. пуд.; криці 8,0 міл. і заліза 5,9 міл. пуд. і, врешті, у 1922/23 р. здобуто уже 6,9 міл. чавуна (пересічно по 0,57 міл. пуд. на місяць), криці 11,7 міл. пуд. (0,98 міл. пуд. на місяць), прок. криці 10,45 міл. пуд.

Особливо швидко росла продукція в останні місяці 1922/23 р. Так, здобуток чавуну складав у червні 1923 р.—387 т. пуд., у липні—708 т. пуд., у серпні 959 т. пуд. і в вересні 1.058 т. пуд. У 1923/24 р. цей процес не

припиняється, а ще дужче розгортається, про що свідчить таблиця, що прикладаємо тут:

	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад
Здобуто чавуну . . .	959,0	1038,2	1106,0	1411
Мартен. пром. . . .	1486,2	1516,2	1726,5	1885
Прокатного металу .	1092,0	1154,0	1215,0	1260
Здобуто палива . . .	4630,0	5549,0	7500,0	8400
Загальна вартість продукції у міл. карб.	5,05	5,27	6,13	7 міл.

Разом із збільшенням продукції йшла загальна її концентрація та поліпшення продукції. Наслідки цього за 1922/23 рік характеризуються такими даними:

	1913	1921/22	1922/23
Здобуток чавуну на 1 міч в т. пуд.	3439	3060	3200
Здобуток криці на 1 міч в т. пуд.	1700	1170	1460
Здобуток прокатн. вироб. на 1 робітн. в пуд. (рахуючи всіх робітн.)	1900	134	410
Видатки палива на 1 пуд. продукц. вільної що до збутку	2,4	7,5	4,3

1923/24 р. в зв'язку із зростом продукції, дальшого поліпшення й підвищення якості палива повинен дати ще більше наближення до довійського часу.

Програм на 1923/24 передбачає для всієї України добуток чавуну 20 міл. пуд., 24,1 міл. пуд. криці та 16,1 міл. пуд. прокату. Вищенаведені дані продукції одної Південно-Криці за перші місяці показують, що виробничі можливості значно перевищують навіть цей, значно збільшений проти минулого року, програм. Питання про дальніший зріст металургії, як і питання про зріст кам'яновугільної промисловості—є питанням, перш за все, про зрівняння цін і розміри ринків збуту.

Що ж торкається рівня цін, то він визначається значно збільшеною собівартістю, що можна бачити по слідуєчій калькуляції 1 пуда чавуну та 1 пуд заліза Південно-Криці:

Статті калькуляції	1 9 1 3		Жовтень 1923		
	Вкоп. (дод. військ. знаки)	У % до загальної суми	В черв. коп.	У % до загальної суми	Жовтень 1923 р. у % до 1913 р.
А.					
1. Сирець та матер'яли (1,8 п. руди та 0,5 каменю)	23,0	41,1	36	24,4	153
2. Паливо (1,30 п. коксу)	15,0	26,8	62	41,8	413
3. Заробітня платня	1,5	2,7	4	2,7	267
4. Заводські цехові та накл. видатки	7,5	13,4	22	14,8	294
5. Загальні видатки	9,0	16,0	24	16,3	266
Разом	56,0	100,0	148	100,0	262

Б. Сортоване залізо.

1. Сирець та матеріали	77	61,0	179,0	66,2	232
2. Паливо та енергія . . .	5	4,0	23,0	8,5	460
3. Зарплатня	7	5,6	7,5	2,7	107
4. Завод., цехові та накл. видатки	8	6,4	18,0	6,7	225
5. Загальні видатки . . .	29	23,0	43,0	15,9	152
Разом	126	100,0	270,5	100,0	216

Таким чином особливо підвищилась вартість палива та сирцю. Зниження собівартости металу, отже, як видно, перебуває в значній залежності од стану вартости вугілля та руди.

Що ж торкається ринку збуту, то тут, як і в паливній промисловості, гостро стоїть питання про боротьбу з прагненнями транспорту звизити до мінімуму своє виробництво й далі питання про підвищення якості й зниження собівартости (що зв'язані, як ми довели раніш, з паливним питанням) і, врешті, питання про поліпшення праці торговельного апарату.

Загалом серед різних споживачів металургійної продукції за червень—жовтень споживання НКПС хитається між 25,2% та 45,6%, Нафто-синдикату між 5,3 та 19,1, Машинобуд. 4,0%—21,6%, УГКП 0,5%—10,0% Сельмашинотресту 2,2%—10,9% і т. инш.

Головним споживачем лишається Наркомшлях. Але загалом загальне споживання всіх споживачів в зв'язку з поступовим накопиченням матеріалів пересичується.

V. Велике машино-будівництво.

Праця Південно-машино-будівельного тресту характеризується слідуючими цифрами:

	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад
Нових паротягів	4	5	5	4
Грунтовний ремонт паротягів .	15	15	17	16
Мартеновські метали (в т. пуд.)	151	172	200	115
Ланкашірських казанів	2	3	5	8
Загальна вартість продукц. в т. довійськ. рублів	1079	1243	1275,0	—

Збут продукції становив у червні 1.408,1 тис. черв. карб., серпень 1384,5 і вересень 1186 т. Доки Півд.-маш.-будів. трест (ПМБТ) депресії збуту ще не почуває, чавунний голод є значно зменшений, але ПМБТ все ще скаржиться на недостачу чавуну, хоч це скорше є наслідком недостачі на придбання чавуну, а не відсутністю останнього на ринкові.

VI. Сельмашино-будівництво.

Продукція Сельмашинотресту в зв'язку з перешкодами в збуті в останні місяці ближче до жовтня значно скорочується. У листопаді, однак, продукція лишається тривалою.

Загальна продукція Сельмашинотрестів у найважливіх галузях виробництва становить такі-от цифри.

Назви	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад
Плуги (штук)	7066	6945	3480	3782
Сівалки.	655	1103	543	682
Жатки	619	562	694	692
Молотарки	630	513	428	452
Загальна вартість у т. довійськ. рублів	992	843	811	—
Збут в 1 черв. рублі	444,6	150,7	коло 70	—

Ножиці, таким чином, болоче вдарили по сільмашинобудівництві. Загальний вихід повинен бути знайдений у підвищенні цін на с.-г. вироби, у поширенні кредиту для селянського населення, аби, в такий спосіб, уникнути пересичення грошовими коштами продуцентів, а торгоргани, які тоді не цікавляться збільшенням збуту й вважають за краще підвищувати ціни, працювати на склад.

VII. Вартість продукції та збуту української промисловости.

Не затримуючись тут на праці окремих галузів нашої легкої промисловости, наведемо лише дані про загальну вартість продукції та збуту Української Державної великої промисловости, за «Кон'юнктурним бюлетенем ВСНХ УСРР» на жовтень.

Вартість виробництва у тис. рубл. на довійськові гроші.

	Серпень	Вересень	Жовтень
Дон. вугілля	4663	5055	6000
ПРТ	185	165	140
Металургія	5052	5273	6131
Маш. трест.	1079	1243	1275
Сельмаштрест.	992	843	811
Хемвугіль	795	811	1302
Табак	474	635	649
Махорка.	211	350	271
Масло	139	38	231

Загальна вартість продукції становила у червні 14,2 міл. рубл. (довійськ. грошіма) у липні 13,7 міл., у серпні 10,0 міл., і у вересні 16,8 міл. рубл. Збут становив у міл. золотих рубл. по курсу котір. ком. у червні 18,8; у липні 20,6; у серпні 24,1; у вересні 22,1.

VIII. Цукрова промисловість.

Цукрова промисловість, яко промисловість сезонного характеру, стоїть окремо. В цьому році загальна продукція на всіх заводах повинна закінчитися ще в грудні місяці, так, що ми скоро будем мати наслідки праці нашої цукрової промисловости. Поки-що за попередніми даними можна розрахувати, що загальна продукція на Україні становить 16,9 міл. пуд. (По всій Спільці ССРР більше як 21 міл. пуд. проти 10 міл. пуд. минулого року). Загальний зріст виробництва характеризується таблицею, що її ми тут наводимо:

	Р о к и			
	1910/14	1921/22	1922/23	1923/24
Працювало заводів.	198	87	87	90
Перероблено буряк. у міл. берк.	46,9	1,7	6,9	10,9
Перероблено цукру у міл. пуд.	81,3	2,6	10	16,9
Пересічно здобуто цукру на одному заводі у тис. пуд.	410	23,7	115	187,6

Загальне якое поліпшення всіх виробничих факторів характеризується такою таблицею:

	Р о к и			
	1910/14	1921/22	1922/23	1923/24
Заводська продукц. за добу в %/о/о	100	55,4	62,3	75,0
Паливні видатки на переробку 1 берківця в переводі на вугілля у фунт.	42,0	87,7	74,5	60,0
Витраченні роб. сили на 1000 берківців у переводі на 8-и год. роб. день	210	522,3	394	300,0
Продукція праці у %/о/о	100	73,0	78,0	93,0

Таким чином зріст виробництва та загальне його поліпшення ідуть досить інтенсивно. Основними питаннями, які стоять перед цукровою промисловістю є збільшення обігових коштів, щоб мати можливість розплачуватися з плантаторами не цукром, а грошима, а далі збільшення ринку й зниження цін. Для збільшення обігових коштів Цукротресту випущено спеціальний цукровий займ. Питання ж про поширення ринку й зниження цін перебуває в зв'язку зі зменшенням акцизу й поліпшенням праці торговельного апарату. Всі ці питання зараз жваво дискутуються у пресі й нашими плануючими органами.

РУХ ЦІН ТА НОЖИЦІ.

У зв'язку з тим, що червінець продовжує поширювати свій вплив що зменшує базу радзнаків, а також у зв'язку з додатковим випуском радзнаків для кредитування хлібозаготівлі, останніми місяцями збільшилося зростання цін (в радзнаках) і збільшення курсу червінця. Однак, одночасно з цим завдяки зниженню цін на промтовари в червоному вирахованні, а також збільшенню цін на с.-г. продукти спостерігаємо поступове зближення ножиць.

Загальне зниження цін на промтовари характеризується такою таблицею змін загальнопромислового індексу продажних цін трестів і синдикатів ВРНГ з 1/X до 1/XII зложеною Відділом торгової й фінансової політики Центр. Пром. Упр. ВРНГ ССРР.

Які галузі промисловости	Абсолютний індекс			Зміни за 2 місяці и %/о/о
	1/X	1/XI	1/XII	
1. Метальова	2.073	2.062	2.123	+2,2
2. Електротехнічна	1.761	1.761	1.761	0
3. Хемична	1.752	1.681	1.645	-1,61
4. Текстильна	2.708	2.191	2.189	-18,7
5. Шкіряна	3.221	2.897	2.695	-16,3
6. Паливна (без нафти й мазуту)	2.101	2.156	2.081	-0,1
7. Нафта (без сирої нафти)	1.173	1.173	1.173	0
8. Лісова	1.886	1.886	1.866	0
9. Силикатно-будівельна	3.041	2.916	2.719	-10,6
10. Папірова	1.793	1.793	1.793	0
11. Харчова й смакова	3.524	2.768	2.378	-4,15
Уся промисловість (тотальний індекс)	2.468	2.218	2.133	-13,5

Отже, загальне зниження гуртових трестовських цін складає за два місяці 13,5%. Однак, зниження цін на окремі вироби було значно більшим, і досягло, як, напр., в групі «вовняні вироби» 22,6%. Загалом ми не

спостерігаємо підвищення цін у червоному вирахуванні в жодній промисловій галузі, за винятком металової.

Хлібні ж ціни в листопаді й грудні, навпаки, значно підвищилися. Оця таблиця зложена за бюлетенями хлібних цін (в черв. коп.) кон'юнктурного інституту ССРР і дає уявлення про рух хлібних цін по всій ССРР.

	Абсолютні ціни в черв. коп.				% збіль- шення з 1/X
	1/X	1/XI	1/XII	2/XII	
ЖИТО ПО УСРР					
Київ	35	25	60	47	+ 34
Одеса	24	37	55	70	+190
Харків	30	39	58	64	+114
Катеринослав	22	25	36	44	+100
По всій УСРР	27	29	50	52	+ 92
По ССРР без України	58	62	63	68	+ 17
По всій ССРР	49	53	58	62	+ 27
ПШЕНИЦЯ ПО УСРР					
Київ	58	51	102	106	+ 83
Одеса	47	68	116	128	+173
Харків	65	78	106	131	+101
Катеринослав	56	57	102	116	+107
По всій ССРР	53	57	99	106	+100
По ССРР без України	74	79	77	86	+ 16
По всій ССРР	66	72	85	94	+ 42
ОВЕС ПО УСРР					
Київ	37	28	109	94	+154
Одеса	29	48	95	163	+442
Харків	41	68	86	84	+104
Катеринослав	44	39	88	116	+164
По всій УСРР	35	46	77	88	+150
По ССРР без України	48	59	59	62	+ 29
По всій ССРР	45	56	62	67	+ 49

Оця таблиця є дуже повчаючою. По-перше, цікаво, що на 1/X українські хлібні ціни були низчими од цін ССРР, причому для жита вони були меншими вдвічі. На 1/XII картина різко міняється й ми бачимо, що середні українські ціни на жито наближаються вже до російських, — середньо-українські ціни на пшеницю й овес є вже вищими од середньо-союзних цін, причому на Україні максимум цін дає Харків, де ціна пшениці досягає 1.31. По РСФРР вищі од харківських цін маємо лише в Омську й Семипалатинську (1.45), загально-союзна максимальна ціна вівса припадає на Одесу.

Далі цікаво, що за відчитні 70 днів різко міняється розподіл хлібних цін і по Україні. Приміром, Одеса з найдешевшого району робиться найдорожчим, а Київ з найдорожчого найдешевшим. Інакше кажучи, ціни збільшуються в напрямі до портів. «Негативна рента» (зниження хлібних цін в міру віддалення від порту) заступається «позитивною». Тут бачимо вплив збільшених хлібозаготовок на Україні й експорту хліба через українські порти.

У зв'язку з тим, що в жовтні місяці Україна була центром максимальних цін тут спостерігалось найбільше розходження ножиць. В залежності від збільшення хлібних цін в листопаді й грудні, ножиці зближуються на Україні швидше ніж по інших республіках і співвідношення цін на промтовари й с.-г. продукти наближається до загальносоюзного.

Рух ріжних індексів і курс червінця з 1/X-1923 р. до 31/XII побачимо як з такої таблиці:

	Абсолютні відомості			Відносні відомості (1/X=100)		
	1/X	1/XII	21/XII	1/X	1/XII	21/XII
1. Курс червінця	4000	13700	21600	100	342	540
2. Всесоюзний індекс Держплаву						
Групи:						
Зерно й фураж	249,35	1113	1912	100	447	770
Текст. пром.	1402,81	3527	5612	100	249	399
Усі с.-г. тов.	294,29	1160	1995	100	395	670
Усі промтов.	941,74	2670	4166	100	283	442
Загальний індекс	549,01	1731	2790	100	316	508
Розсув ножиць	3,20	2,34	2,04	100	73	64

Отже, хлібні продукти за відчитні 28 днів подорожчали в усесоюзному масштабі вдвічі більше, ніж текстильні товари.

Як видно з таблиці, найбільше подорожчала крупа, зерно й фураж (усесоюзний індекс збільшився з 1/X до 21/XII в 7,7 разів). На Україні ж, як ми вже показали вище, хлібні ціни збільшилися ще значніше.

Найменше йшло зростання цін в групі текстильних товарів, себ-то саме там, де р. 1922/23 найшвидче зростали ціни. Розсув ножиць з 3,70 на 1 жовтня (в усесоюзнім масштабі) зменшився на 24/XII до 2,04, інакше на 36%.

НОЖИЦІ НА УКРАЇНІ.

За відомостями ЦСУ зсування ножиць на Україні характеризується такою таблицею.

СПІВВІДНОШЕННЯ ЦІН НА ПРОМТОВАРИ Й С.-Г. ПРОДУКТИ,

Міста	1/X	1/XI	1/XII	8/XII	15/XII	22/XII
Бахмут	3,4	1,9	2,0	1,5	1,7	—
Київ	3,5	3,4	1,9	1,8	2,2	2,8
Одеса	3,4	2,7	1,9	1,8	1,6	1,9
Полтава	4,7	3,1	2,3	1,9	2,7	2,2
Житомир	4,8	4,5	2,1	2,4	2,5	2,6
Катеринослав	3,3	2,8	2,0	1,5	1,8	—
Винниця	2,9	3,6	2,0	1,7	1,9	2,0
Чернігів	3,6	3,6	2,2	1,7	2,0	2,2
Харків	4,1	3,7	2,2	2,1	2,5	2,5
Середнє по Україні .	3,7	3,1	2,1	1,7	2,0	2,1

Як видно з цієї таблиці, найбільше зблизилися ножиці за час від 1/XI до 8/XII, що залежить од інтенсивного збільшення хлібних цін. 8/XII розсув ножиць був на Україні мінімальний, а потім знову починається збільшення розсування. Гадаємо, що таке розсування має тимчасовий характер. Принаймні в Харкові на 1 січня 1924 розсув ножиць складав уже 1, 8, с. т. мінімум за весь час. (Таке значне зближення ножиць пояснюється подекуди передсвятковим подорожчанням с.-г. продуктів).

НА РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ.

Х А Р К І В.

СОЦІАЛЬНИЙ МУЗЕЙ ІМ. ТОВ. АРТЕМА.

Соціальний музей після довгої перерви відновив свою діяльність і розпочав організаційну та творчу працю. Музей ще на-весні переведено було в будинок Покровського монастиря, найстарішої будівлі м. Харкова.

При музеї функціонує виставка санітарії й гігієни, яка відвідується душ по 60 на день.

Відкривається відділ — мистецтв, відділ дворянської культури (доки що одна зала). При цьому відділі є кабінет гравюр і дві кімнати — одна для демонстрування, а друга — сховище. В цьому музеї величезна колекція гравюр, коло 8.000 примірників від XVI до XIX ст. Є біля 70 гравюр старого відомого майстера Дюрера. Придбано ці гравюри під час заснування харківського ун-ту в 1804 році і вони 119 років лежали майже нікому невідомі. Колекції ці головним чином

придбані у двох відомих в свій час колекціонерів і меценатів: Аделунга та Алферова.

При графічному кабінетові відкривається виставка колекції революційних плакатів. Також колекції: філателії, не тільки нашої, а й закордонної й грошзнаків республіки революційного часу.

Готується до відкриття кабінет порцеляну. До харківських зразків 18—19 століття буде доповнено нові колекції сучасного порцеляну—роботи державного порцелянового заводу в Петербурзі.

Відділ праці поширюється й поповнюється новими матеріалами інституту праці та літературного московського НОП'а.

Книгозбірню поповнено новими виданнями, а також ЦУД передав Соціальному Музею свою книгозбірню.

О. Г.

ХАРКІВСЬКА ШКОЛА ІМ. Б. ГРІНЧЕНКА.

(з нагоди 6-их роковин її існування).

Це не тільки найстаріша українська школа в Харкові й на всьому Лівобережжю, а й колишній напівфорум харківських українців. Заснував цю школу наприкінці 1917 року невеличкий гурток молодих педагогів та тодішніх просвітан. Спочатку школа мала лише дві мішані групи для наймолодших дітей шкільного віку; протягом січня 1918 року вона виросла до 7-ох класів гімназії з двома підготовчими групами, а року 1919 дала випуск із своєї 8-ої класи. За часів білогвардійщини Грінченківська гімназія пережила кілька непевних місяців десь на задвірках, у небезпеці, в напівлегальному становищі. Тільки з остаточним поворотом Радянської Влади до Харкова гімназія широко розвиває свою роботу. Перетворивши молодші класи на семирічну трудову школу ім. Б. Грінченка, вона поклала початок Харківській Педагогічній Школі ім. Гр. Сковороди своїми

старшими класами. З року 1921 школу ім. Б. Грінченка цілком утримує Головоцвх Наркомосу УСРР, як свою досвідньо-показову дитячу установу. З вересня 1923 року діапазон школи збільшено так званими дошкільними групами (дитячим садком); тепер, власне, це вже не школа, а повний і типовий денний дитячий будинок для дітей від 4-х до 15-16 років. Всіх вихованців і вихованок там 330 душ. З них—50% дітей різних радянських службовців, 40% дітей робітників, 8%—селян і 2%—інших. Школа годує всіх дітей сніданками та обідами, і це дає дітям можливість перебувати в школі майже цілий день. Ніколи не маючи великих коштів, Грінченківська школа й досі не дуже багата на меблі, шкільне приладдя й т. інш. Тим часом скаржитись на матеріальну незабезпеченість школи, зважаючи на скрутне становище Наркомосу, взагалі не доводиться. Справляють

неприємне вражіння лише такі факти: 1) стародавній непривітний будинок, забракований колись ще російською гімназією, 2) платня робітникам школи, значно зменшена проти платні в звичайних Губвіднаросівських школах, та 3) зміни штатів у середині року.

Проте постановка освітньо-виховальної справи в школі стоїть дуже високо, і не дарма широкі кола харківського суспільства кваліфікують Грінченківську школу, як найкращу з харківських шкіл. Що-року до всіх груп школи подається сила заяв. Не маючи змоги задовольнити їх усі, школа приймає перш за все дітей червоноармійців, робітників, селян-незаможників, потім — радянських службовців, членів профспілок. Для дітей нетрудового населення в школі звичайно не лишається місця. Платні за навчання, харчування, постачання книжками й т. инш. школа не бере.

Що до ідеологічного розвитку Грінченківської школи, то на ньому слід спинитись.

Переставши хилитатись між різними впливами та орієнтаціями, виврававшись с-під опіки так званого «свідомого українського громадянства», з початку 1920 року школа ім. Б. Грінченка взяла твердий і рішучий напрямок на виховання, відповідне до інтересів радянського суспільства, Радянської влади. Геть усе — науку, мистецтво, працю, організацію — педагоги Грінченківської школи плано-мірно скористовували на те, щоб викликати й виховувати в дітях революційну думку й свідомість, щоб приймати їхню психологію духом пролетарського інтернаціоналізму. Найупертішу боротьбу довелося провадити з романтично-патрістичними настроями та релігійними забобонами, що й досі не можуть не впливати на хитку дитячу психологію, що й досі живуть у дрібно-міщанських та «автокефальних» родинях. Уперта праця педагогів дала й дає свої наслідки: дитячі твори в шкільних газетках та журналах характеризують прогресивний розвиток у дітей класово-пролетарської свідомості, діти старших груп з власної ініціативи (ще з року 1922) читають доклади на антирелігійні теми, під прапором «Юнака-Спартака» зразу організо-

вуються густі лави найактивніших дітей, в молодших групах виникає думка про перенесення дня відпочинку з неділі на понеділок і т. инш. Розуміння найближчого оточення й сучасних подій закордоном, свідомість неминучої майбутньої боротьби під червоними прапорами іноді так бурхливо й яскраво виявляється, наприклад, у промовах представників дитячого колективу під час урочистих свят, що цілком збиває з пантелику анахроничних патріотів і «батьків» старої закваски, бо вони часто-густо не знають, що завдання школи — не «таблиця множення», а соціальне виховання, що отого колишнього ідеалістично-схоластичного «наука для науки» вже немає в школі, що саме навчання становить лише засіб до виховання, до повільного пристосування дитини до громадського життя... Не тільки педагоги, а й діти Грінченківської школи свідомі цих основних завдань.

Піділ робочого дня на «обов'язкові лекції» та «клубні заняття» школа вже пережила. В ній немає «обов'язкових лекцій» і «необов'язкового клубу». Колишній «клуб» і «лекція» сплелися в єдиному й обов'язковому робочому процесі, що потребує якоїсь нової назви.

Працю організовано в окремих групах і майстернях: — оправній, літературній, бібліотечній, драматичній, вокальній, музичній, образотворчій, при кабінеті учебного приладдя... Цікаво зазначити, що до 1923 року ці майстерні звалися «студіями», але таку назву, кінець-кінцем, самі діти й педагоги визнали мало придатною для характеристики активного, виробничого процесу.

Росклад роботи в цих великих осередках складено так, що вони не заважають одне одному, бо кожна група й майстерня мають сталий склад дітей. Зголосившись працювати, наприклад, у шкільному хорі, учень тим самим зобов'язав себе до цієї роботи й може вийти з числа членів майстерні лише з якихось важливих причин, за постановою відповідного Виконкому. Дітей, не організованих по-за групою, в школі немає.

На чолі кожної окремої групи й майстерні стоїть окремий Виконком, що складається звичайно з 5—7 учнів; вони поділяють між собою

обов'язки адміністративні, господарчі й інші. Найвищий орган дитячого самоврядування—Шкільний Виконком (при ньому є ще загальношкільний Госком і Санком). Переважно всіх Виконкомів відбуваються щотриместра на загальних зборах груп, майстерень і всієї школи... А загалом в основі організації внутрішнього життя Грінченківської школи лежить «Порадник соц. вих.»

Робочий день грінченківців пересічно такий. Години о 9-й вранці до школи приходять чергові члени Шкільного Виконкому й укупі з педагогом ідуть купувати (коли є потреба) продукти на сніданок та обід. О 9½ год. на своїх місцях бувають уже всі чергові в групах, їдальні, кухні. З 10 год. починається спільна організована робота: перша година праці може, наприклад, пройти в кожній групі окремо, а на другу й третю годину одні діти з різних груп ідуть, припустім, до оправної майстерні, другі—до літературної, треті—до вокальної; потім знову сходяться до своїх груп, і так до 4½—5 години. До цього часу звичайно встигають пообідати всі групи, починаючи з найменших... По закінченню клубно-лекційних обов'язкових годин чергові прибирають класи, їдальню, посуд, підсумовують статистичні дані за день, записують їх до денників; в цей час звичайно відбуваються й ділові засідання Виконкомів; в екстраординарних випадках (на передодні свят, виставок й т. инш.) закінчують свою роботу малярі, декоратори, оправщики, члени редакційних комісій

й т. инш. Іноді діти (надто старших груп) просто замість їти додому вважають за краще посидіти в читальні-клубі за газетою, журналом чи книгою; де-хто вправляєється біля розлю; інший слюсарює або столярює в кабінеті учебного приладдя; інші організують у залі чи на дворі фізичні вправи, ігри...

Загалом—після довгих експериментів, спостережень, нарад педколективів школи зумів утілити дитячу працю в такі форми, так організувати її що вона не перевантажує дітей, не стомлює їх, а тим часом дає максимум продукції при найменшій витраті енергії...

Радістю життя, справжньою радянською освітою й вихованням віє на всіх ділянках шкільної роботи, починаючи з найпомітніших фактів її й кінчаючи найбуденнішими... І мимоволі здається, що ніяка стара—хоч-би й найкраща—школа з її «кваліфікованими» педагогами й «розміркованим» укладом не спромоглася б утворити такого складного й такого одночасно легкого, мовляв, до ходу організму, такої доцільної устатковки... І все в ній пройнято товариською дисципліною, свідомістю обов'язку перед колективом, бажанням працювати для нього й отим переконанням, що кожного святого декларує його в бурхливих акордах стоголоса вокальна майстерня школи:

Ми—червоної квіти,
Діти жовтня й весни,
Інтернаціоналу
Правдиві сини.

«ПЛУГ» ЗА 1923 РІК

Від 1923 року спілці «Плуг» залишилося центральне бюро, що об'єднувало навколо себе 16 ч. «плужан» і дві філії у Валках і в Полтаві з числом членів—9.

За минулий—23 рік організаційна сітка «Плугу» розкидалася в такий спосіб: з одного боку росли філії губерніяльні й повітові, де скупчувалися письменники з більшими чи меншими літературними іменами з більшим чи меншим мистецьким досвідом, а з другого піднімалася молодь, що цікавилася й цікавиться новою революційною літературою—

рабфаківці, педкурсанти, робітники, селяне й червоноармійці—котра засновувала літературні гуртки імені «Плуга». В цих гуртках молоді початкуючі літературні сили набувають «літерстажу». Філії протягом 1923 р. утворилися: в Камянці-Подільському, Тифлісі (Кавказ), Лубнях, Миргороді, Києві, Кременчуці, Умані, Башкирський республіці й т. д. Активних членів за 1923 р. збільшилося з 25 ч. до 100, не беручи на увагу тих численних кадрів молоді, що скупчуються навколо кожної філії, набуваючи стаж—і випробовуючи свої юнацькі сили.

Літературні гуртки ім. «Плуга» засновуються скрізь, де лише є змога. Досить нагадати про такі численні й ділові гуртки, як при Школі Червоних Старшин (45 чл.) та на педкурс. ім. Сковороди (Харків), на Чорному морі межі матросами підводної флотії, в Донбасі або на одному з заводів коло м. Конотопу з числом 250 чол. робітництва.

Робота як центральної групи, так і філій виливається переважно в літературні вечірки, що регулярно відбуваються що-тижня («понеділки» в Харкові, «вівторки» в Полтаві і т. д.). Всього центральною групою «Плуга» до цього часу переведено 86 вечірок в центрі міста (Сельбудинск) і п'ять в районах. Одна з останніх вечірок була вкупі з «Гартом» в комуністичному Університеті ім. т. Артема.

Аудиторія «Плуга» (в Харкові) збільшилася за 1923 р., з 150 до 500 чол. (більше зал не вміщає!).

За останній час «Плуг» розгортає видавничу діяльність. А саме: ним написано й надруковано 22 кн. «Бібліотеки селянина», 4 книжки «Червоного юнака», 3 збірки віршів, Альманах «Плуг», збірники «Різдвяний вечір», «Нове різдво», «Смерть богів», хрестоматія «Кайдани порвіте», 5 оригінальних і перероблених п'єс.

Надалі готуються скласти:

«Бібліотеку червоноарміяць», «Студенську збірку», видавати періодично Альманахи «Плуг» і т. д. На 3 квітня призначається Всеукраїнський з'їзд спілки селянських письменників «Плуг». в м. Харкові.

По-за зростом літературним 1923 рік приніс спілці «Плуг» зріст громадсько-політичний.

Коли рік назад це був гурток незнаний широкими громадськими колами, то тепер про «Плуг» знають не лише на Україні, але й далеко по-за її межами. Вже згадувалося про гуртки «Плуг» на Кавказі й у Башкирії, чекаємо звістки про заснування філії «Плуга» в Америці.

Зростаючи численно, спілка протягом 23 року зміцніла й ідеологічно викристалізувала платформу («Ч. Шл.» ч. 2) і до цього часу в своїй творчості й громадській роботі її трималася. Віддаючи данину сучасній формальній творчій досконалості, «Плуг» все ж таки не стає на хибну

дорогу захоплення словотворчістю ради самої словотворчості, а більшу частичу творів присвячує пересічному сільському читачеві.

Що до ролі «Плуга» в Харкові, то робота його вечірок була за останній час універсальною.

Сюди зі всіх кінців України стікалися всі літературні новинки як письменників в дословному розумінню, так і всіх початкуючих. Тут перед численною аудиторією вони зачитувалися і, підлягаючи колективному обговоренню, одержували ту чи іншу рецензію. Демонструвалися твори таких письменників (по-захарківських), як Гео Шкурупій, Васильченко, Косинка, Підмогильний, Осьмачка й багато інших не-плужан. Не кажемо вже за гартованців, що часто демонструвалися зі своїми новинками як Хвильовий, Йогансон, Дніпровський, Поліщук та інші. Також читалася література закордонна. Стежучи за літературою центральної групи «Плуг» на своїх прилюдних вечірках часто торкалася й питань громадсько-політичних. Цілий ряд вечірок було присвячено таким питанням як «Українське робітництво в Канаді» — доповідь робітника з Канади, «Українське селянство на далекому Сході» — доповідь т. Солода, «Українська еміграційна преса» — доклад т. Пилипенка, його ж доклад на свято комуни «Преса в дні Паризької комуни», «Українське студентство за кордоном» — доклад т. Божка та багато інших політичних докладів.

Ні одна політична подія не відбулася без того, щоб «Плуг» та його аудиторія на неї не реагували своїми резолюціями; убивство т. Воровського, виправдання убивці Конраді, реакція в Німеччині чи інші події — «Плуг» з аудиторією реагував повсякчасно одноголосною резолюцією солідарності з Радвладдою.

Та й сама літературна творчість «Плуга» ніколи не була «чистою» від соціально-політичних проблем.

Идучи в ногу з життям, «Плуг» на протязі всього 23 року відбивав його й жив не своїми вузько-корпоративними інтересами, а інтересами широких громадських працюючих кол України й Всесвіту.

С. Божко.

«БІБЛІОТЕКА СЕЛЯНИНА»

Видавництво «Шлях Освіти» випустило «Бібліотеку Селянина» за редакцією С. Пилипенка. Вийшли вже отакі книжки: 1. Петро Панч—«Там, де верби над ставом»; 2. О. Копиленко—«Кара-Круча»; 3. І. Павленко—«Квіти життя»; 4. П. Темченко—«Єрусалимська благодать»; 5. Петро Панч—«Гнізда старі»; 6. І. Сенченко—«На весні»; 7. М. Івченко—«Горіли степи»; 8. П. Темченко—«Божа Дитина»; 9. Петро Панч—«Бій преподобний»; 10. М. Хвильовий—«В очереті»; 11. В. Вражливий—«В яру».

Книжки мають розмір на 1—3 аркуші і видані з тиражем 5000 примірників.

КЛУБИ ЗАЛІЗНИЧНИКІВ.

У м. Харкові на південних залізницях є вісім клубів. Такі клуби, як «Робочий», «Ім. Енгельса», «Шестопарк» та «Ім. Карла Маркса», обслуговують до 6000 чоловіка виключно робітників різних майстерень. Клуб-ячейка Управління й Округи шляхів обслуговує до 1500 службовців. Залізнична молодь гуртується довкола Спорт-Клубу—«Червоний Залізничник» та клубу ім. «Скорохода».

Головний районний парпрофклуб має до 2000 дійсних членів, чудово упоряджене помешкання, що має театрову залу, читальню, кімнати для різних гуртків. Загалом довкола взірцевий порядок.

По всіх клубах провадиться культурно-освітня праця, для чого улаштовуються різноманітні лекції й літературні вечірки, на яких виступають спілки письменників «Плуг» і «Гарт».

В головному районному клубі літвечірки відбуваються що-п'ятниці, на яких один тиждень виступають «Плужане», а другий—«Гартованці».

ПЕРШИЙ ВЕЧІР ЖИВОЇ БІБЛІОГРАФІЇ.

5-го грудня, відбувся перший вечір живої бібліографії, який влаштувала Державна Книгозбірня (бувш. Громадська) ім. В. Г. Короленка. По такому програмі: вступ, огляд бібліографічних видань, огляд літературно-громадських журналів, література про нові методи викладання, література про економічну політику, огляд літератури про повітроплавання.

* Державний кuartет ім. Вільома що-понеділка влаштовує свої концерти. В цьому місяці виступав відомий московський піаніст Дроздов та артистка Павловська. Один із вечорів складався з творів композитора Б. Яновського, що живе в Харкові.

* Вечір пам'яті Ів. Франка. В жовтні місяці в громадській книгозбірні відбувся вечір музичних творів Гната Хоткевича, присвячений пам'яті Івана Франка.

* Микола Хвильовий читав у Києві й у Харкові своє оповідання «Я», яке нині інсценізується автором для театру ім. Ів. Франка.

* Володимир Сосюра написав п'яту поему з великої епопеї «Залізниця».

* О. Копиленко здав до друку в «Бібліотеку Селянина» другу книжку своїх оповідань під назвою «Іменем Українського Народу».

* Петро Панч виготовував до друку для «Бібліотеки Селянина» нову збірку оповідань під назвою: «По-за життям».

* Ів. Дніпровський здав до друку збірку, в яку ввійшли поеми: «Плуг» і «Співучі Яруги».

* Вийшли з друку накладом «Шляху Освіти» книжки із серії красивого письменства в «Бібліотеці Селянина»: Миколи Хвильового «В очеретах», Петра Панча «Бій преподобний» і Вас. Вражливого «В яру».

К И І В.

ДО ЗБУДУВАННЯ ПАМ'ЯТНИКА ШЕВЧЕНКОВІ.

Під головуванням т. Гринька відбулося засідання організаційного бюро по збудуванню пам'ятника Шевченкові в Києві. Було розглянуто

низку пропозицій що до місця пам'ятника в Києві. Накреслилось три думки: поставити пам'ятник над Дніпром, біля Петровської алеї (проф.

Біляшівський); в головній артерії міста—там, де стояв пам'ятник Олександрові ІІ (Лесь Курбас) і третя—на місці кол. пам'ятника Миколи І. Остання думка викликала найбільшу увагу наради. Було підкреслено політичний зміст збудування пам'ятника Шевченкові на тому самому місці, де стояв пам'ятник цареві, котрий його заслав. Думку про пам'ятник над Дніпром одкинуто, зважаючи на умови ґрунту і на те, що такий пам'ятник по ідеї був би повторенням Канівського пам'ятника.

Що до характеру пам'ятника, намічено дві думки: поставити на постаменті кол. пам'ятника Миколи І фігуру Шевченка й зробити нову композицію з фігурами й барельєфами, використавши мотиви творчості Шевченка. В цих двох напрямках буде оголошено конкурс.

Термін для конкурсу буде встановлено 4-місячний. 1-а премія — 2000 карб. зол., 2-а—1000 карб., 3-я — 500 карб. Початок конкурсу — 1 січня 1924 р.

Ухвалено просити окрвиконком Київщини заснувати в себе оргбюро по збудуванню пам'ятника й відкрити прийом пожертв.

До участі в збудуванню пам'ятника буде запрошено Губвиконком, уряд УСРР, уряд ССРР і всіх трудящих ССРР, а також українське трудове населення Галичини й Канади. Під час Шевченкового святв 1924 році буде переведено широку кампанію за збудування мам'ятника.

Нарада ухвалила просити всю радянську пресу відкрити широку дискусію що до місця й характеру пам'ятника.

В Каневі вирішено поставити обеліск. Нарада вдалася з проханням розробити проект обеліска до Академії Мистецтв.

ДЕРЖАВНИЙ ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ ЗАПОВІДНИК.

В сільсько-господарських наукових колах Київв, які об'єднуються коло Господарського Наукового (при Наркоземі) Комітету, виникла думка організувати на території могили Т. Шевченка державний ім. Шевченка заповідник.

З цієї метою було обрано організаційну комісію, яка дослідила мину-

лого літа природні умови згаданої території.

На засіданні цієї комісії було з'ясовано, що територія, її природні умови, цілком відповідають згаданій меті.

Збори ухвалили: майбутній заповідник треба так організувати, щоб у ньому засереджувались усі галузі науки, для студіювання й дослідження яких надається згадана територія, але особливу увагу треба звернути на меліоративний заклад. Окрім цієї наукової дисципліни там мусить бути збудовано обсерваторію й засновано такі ще наукові заклади: геологічний, гідро-геологічний, геофізичний, метеорологічний, лісової справи, археологічний, ботанично-зоологічний та інші.

Організувати справу й клопотатися про неї має постійна комісія, яку й обрано було на засіданні з 15 осіб—представників різних установ і різних наук, а також кілька осіб персонально.

На почесного голову комісії обрано одноголосно й мається запросити голову Губвиконкому Київщини тов. Г. Ф. Гринька. Склад президії обрано з 5-ти осіб.

Наприкінці зборів зроблено доклад про сучасний стан могили Т. Шевченка (після постановки вже погруддя) з демонструванням зарисованих з могили знімків. Могила перебуває, як виявилось, в сумному стані, а тому комісія ухвалила: висловити побажання, щоб влада вжила заходів до пристойного впорядкування могили великої людини та хати для одвідувачів та наказати відповідним органам захистити могилу від остаточного в недалекому часі зруйнування її через природне поширення ярів та урвищ.

* В Медичному Інституті заклався гурток семінарського типу по НОП, що нараховує зараз понад 30 активних членів. Виділилась для практичної роботи група.

Роботами керує професор В. Підгаєцький.

* Приїзд «Гарту». На початку грудня до Київв завітала група письменників «Гарт». Метою приїзду було — порозумітись з київськими групами письменників та митців, що до «жовтневого блоку». В цій справі зараз же по приїзді відбулось спільне

засідання представників «Гарту», «Аспанфутів», «Берозолу» та «Студії Гн. Михайличенка». Всі представники зішлись на одному: блок, не дивлячись на де-які розходження груп, потрібний. «Гарт» за коротке пробування своє в Києві дав три літ. вечірки в партклубі, в т-ві ім. Леонтовича і в театрі ім. Шевченка. Виступали: М. Хвильовий, В. Сосюра, В. Блакитний, В. Коряк, М. Йогансен, П. Тичина і С. Пилипенко (голова «Плугу»), який під той час був у Києві. Після вечірки в товаристві ім. Леонтовича, ініціативною групою молодих письменників-київ був оголошений запис до студії ім. «Гарту» й «Плугу». Тоді ж засновано було в Києві театральний «Гарт» і «Гарт» музичний. Гартіванці перед од'їздом із Києва одвідали студію «Березиль» і «Студію ім. Гната Михайличенка», остання демонструвала харківцям «Карнавал». Окремі гартіванці були у письменниці Л. Яновської, яку вітали з 25-літнім ювілеєм літературної діяльності.

* Вечірки «Гарту». На другій черговій вечірці, що відбулася 6 грудня зачитували свої прозаїчні твори т.т. Богдан Вірний та Воруський і поезії т.т. Гараненко, Кузьминський, Бутович та Скуратівський.

Юр Меженко зачитав в стилі вигляді доклад на тему: «Що потрібно знати молодому письменникові».

Із «плужан» зачитували свої вірші т.т. Шмигельський і Дубков.

* Вечірки «Плугу». Відбулося вже шість вечірок студії «Плуга». Доклади на літературні теми читали т.т. Я. Савченко і Дм. Загул. В дискусіях беруть що-разу участь члени «Гарту» й «Аспанфутів». На початку року Київська філія має бути затверджена Ц. Б. «Плуга».

* Літературний вечір «класиків» та «неокласиків». В грудні місяці відбулася літературна вечірка, на якій зачитували свої твори т.т. Івченко (про Сковороду), Гр. Косинка, М. Рильський, Д. Загул, Драй-Хмара та Филипович. Ю. Меженко зачитував вірші В. Сосюри.

* Ювілей М. Могилянского. 4/XII відбувся скромний ювілей 25-річної літературної діяльності М. М. Могилянского. На ве-

чірці у ювілянта були київські письменники й письменники з Харкова.

* В Укр. Залізничній Школі № 6 силами дітей на свята було впорядковано виставу. Інцензували «Fata morgana» М. Коцюбинського та вірші П. Тичини «На жайдалі». «Приїхало до матері да три сини». Постановками керував учитель Козуб.

* Антології. Панфут. А-рій Чужий та євр. поет Є. Фінінберг готують «Антологію сучасної російської ревнозії на українській мові. В антологію увійдуть Асеев, Маяковский, Тихонов, Гастев, Казін, Безимьянский, Есенін, Обрадович, Кусіков, Шершеневич, Герасімов, Сімен, Александровський, Третьяков.

Єврейські поети Л. Різник та Є. Фінінберг готують до друку антологію нової країни. поезії на єврейській мові; в антологію увійдуть твори: Тичини, Савченка, Семенка, Слісаренка, Терещенка, Сосюри, Йогансена, Ярошенка, Чумака, Шкурупі, Чужого, Загула, Рильського й Филиповича.

* «Кобзарь». Михайля Семенка. Друкуються зібрані в одну книжку під назвою «Кобзарь», поетичні твори Михайля Семенка. Книжка у виданні «Гольфштрама» буде мати більше 20 друкованих аркушів.

* Василь Атаманюк закінчив збірку поезій: «Жовтень». Він же написав оповідання з часів горожанської війни «Червоний верх».

* О. Бургартд виготовив до друку книгу перекладів з англійського поета П. Б. Шеллі.

* Аркадій Казка переклав на українську мову книгу поезій Івана Буніна «Листопад».

* Іван Цітович (живе під Київом) написав книгу першу поезій, серед яких особливо визначаються переспіви з «Слова о полку Ігоревім». Він же написав по-російському поему «Красный гимн».

* Нат. Романович-Ткаченко закінчила малюнок «Вітри» та новелу «Блідою тінню по-під тінням».

Три п'єси-одноактівки, написані письменницею на протязі 1923 р., «Останній день неволі», «Вітри Жовтневі» та «Царство земне» вийдуть окремою збіркою накладом Держвида-ту.

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ.

При Київській Державній Консерваторії відкрито Науково-Теоретичний Факультет. Декан факультету — академик Ф. Шміт. Мета факультету — підготувати кадр професорів, письменників і лекторів по теорії, історії й етнографії музики. На факультеті викладаються такі дисципліни: логіка, психологія й стилістика мистецтва, історичний матеріалізм і аналіз будови музичної мови. В біжучому році слухачі факультету виступали як лектори на музичних вечірках Консерваторії, знайомлячи таким чином учнів Консерваторії з музичною літературою.

Прийом на факультет відкритий на протязі всього року.

* В Студії ім. Лєонтовича (Нове Строєння) відбулося урочисте відкриття нової групи Студії. Після промов (Ю. Михайлова, В. Верховиця, Г. Верьовки, К. Пархоменка, Л. Папарук) для студистів і гостей був проведений концерт з участю піяніста Арн. Альшванга.

У вільні дні від лекцій за грудень місяць керівниками Студії були влаштовані чотири муз. в е ч і р к и: 1) Вечір Даргомижського («Каменний гость», уривки з «Русалки»); 2) вечір Бородіна (Симфонія I, «В Середній Азії»,

9 романсів); 3) 2-ий Вечір Бородіна — «Князь Ігорь». На всіх цих вечірках виконавцями були учні Інституту ім. Лисенка по кл. Муравйової: М. Лудвіг, Ю. Швець, В. Галіч, Л. Мазор, А. Поліська, піяністи: Є. Скрипчинська, Шафран. Вступне слово — Г. Верьовка. Літгурток при Студії веде Максим Рильський. На останній вечірці літгуртка читали свої твори М. Івченко, Г. Косинка, Т. Осьмачка, М. Рильський. З своїм спогадами про Ів. Франка познайомили аудиторію Н. Романович-Ткаченко і М. Могилянський.

* Композитор П. Козицький написав: тріо на жіночий ансамбль «Ой, глибокий колодязю» і два шкільних хори на слова П. Тичини «Осінь» та В. Сосюри «Ми на роботу йдемо».

* Кл. Квітка працює над розвідкою «Ритмика українських весняних танків».

НА КИЇВЦІНІ.

* М. Черкаси. В грудні місяці Ол. Слісаренко зачитав дві лекції на тему про літгрупування, панфутуризм, Жовтневий Блок та відмінність Аспанфутів від інших літературних угруповань. Першу лекцію було влаштовано по замовленню Окрпаркому, а другу — на прохання педкурсів.

НА ПОЛТАВЦІНІ

«ПЛУГ».

Лубні. Філія літ. організації «Плуг» розпочала систематичну працю. Вже відбулося кілька вечірок, присвячених зачитанню й обговоренню творів «плужан», а також творів письменників інших літературних угруповань.

З січня видаватиметься додатком до часопису «Червона Лубенщина» літературно-містецький місяшник «Сніп» при найближчій участі «плужан».

Приступлено до регулярного випуску літературної сторінки

«Плуг». Сторінка ч. 1 вже вийшла й містить досить цікаві речі.

На чолі Лубенської організації «Плуга» стоїть поет Олесь Донченко.

* Олесь Донченко виготовував до друку збірку поезій під назвою «Леза». Збірку бере видавництво «Книгоспілка».

Він же написав низку нових віршів, поему «Нові боги» («Жовтнева симфонія») й п'єсу на три дії з сучасного селянського життя.

НА ЧЕРНИГІВЦІНІ.

М-чко Нова-Басань. Хор Сельбудинку 4/XII дав концерт художніх творів та народної пісні виключно сучасних композиторів: Вериків-

ського, Козицького, Богославського Крижанівського та инш. Літературний гурток Сельбудинку разом із літ. гуртком учнів

сежирічної школи влаштували 2/XII Пушкинський вечір. Зараз готуються до вечора М. Коцюбинського, а також до вечора

сучасної поезії. Рада Сельбуду листовно звернулася до М. Хвильового та П. Тичини з проханням взяти участь в цьому вечері.

Р. С. Ф. Р. Р.

МОСКВА

ІНСТИТУТ В. І. ЛЕНІНА ПРИ ЦК РКП

В Москві при ЦК РКП організовано інститут В. І. Леніна. Цей інститут ставить своїм завданням всебічне вивчення життя та діяльності В. І. Леніна. Для цього в інституті збираються матеріали, друковані та писані, а також різні речі, що можуть освітлити той чи інший бік у житті та практичній або теоретичній діяльності В. І. Леніна.

Тут скупчено всякого роду архивні матеріали. Так, напр., недавно інститут одержав «велику висылну справу» (Єнісейську), що торкалась до тієї групи, яку т. Лепешинський описав у своїй книзі «На повороті» — Ленін, Цедербаум, Крижановський, Лепешинський, Ваніїв та инш. В цій справі є власноручні заяви В. І. Леніна. В іншій справі є інструкції департаменту поліції всім губерніяльним та повітовим жандармським відділам, що відносяться до військових та передвійських років; з них видно, що охоронники чудово розуміли ту роль, яку грав Ленін у робітничому та революційному рухові Росії. «Ленін та його полк» були порядним більмом на їхньому оці.

Величезне значіння мають 27 оригінальних, ніде ще, зрозуміло, не оголошених листів Леніна, що відносяться до 1899—1902 рр. З-за кордону доставлено рукописи Леніна, дуже цінні.

При інституті організуються музеї та бібліотеки. Перша кімната вже майже готова. Стіни кімнати обвішано численними фотографіями, що відносяться до різних періодів життя В. І. Серед них багато незнайомих. Цікава дуже аматорська фотографія, зроблена В. І. в Закопані, в Галичині в 1914 р. та фотографія Мінусинської висилки (доречі, виконані надзвичайно художньо): дім, де жив В. І.,

його кімната, улюблені місця гулянок та инш. Посеред кімнати вітрина, в ній на верхній полиці лежить добірної роботи складана рушниця з карбованою осадю, в коробку з різьбленими срібними дошками, піднесена В. І. тульськими збройовими майстернями. Другу полицю вітрини присвячено відкриттю меморіальної дошки на братському цвинтарі Червоного майдану. Тут жалібна стьожка з печаткою, розрізана ллічем печатка роботи Коненкова, ножиці, що ними розрізав стьожку В. І., та инш. Зупиняє увагу адреса, піднесена в день п'ятидесятиліття В. І. петроградською колонією селян та робітників Китаю з написом: «Генієві, подібному до Хоу-Цзі — піонера хліборобства на світанку китайської історії, — мною літа» і з віршом С. Лоу.

* Соціалістична академія відкриває серію колективних докладів на тему: «Основні питання фінансової політики».

* 50-річчя російського хірургічного т-ва відзначено було в Москві урочистим засіданням 17/XII в фізичній аудиторії МГУ.

* Москфільгарт. Філія т-ва «Гарт» влаштувала кілька вечірок, на яких виступали В. Гадзінський, І. Кулик, Л. Піонтек, Юльєн Шпол, Г. Коляда, Г. Скеля, І. Дорожній. Окремо в себе влаштовано було вечір І. Кулика. Москфільгарт готує до видання альманах «Москфільгарт», а також книжки прози та поезії московських гартованців. Москфільгарт для спільної боротьби з впливами НЕП'у зв'язався з московськими організаціями великоруських та білоруських письменників.

ВШАНУВАННЯ В. Я. БРЮСОВА.

17/XII в Державному Великому театрі відбулося урочисте вшанування півстолітнього ювілею життя В. Я. Брюсова. Торжество відкрилося докладом Наркома Освіти т. Луначарського (творчість Брюсова). Після промови Наркома Освіти — артистами Камерного театру було поставлено акт із трагедії «Федра» (переклад Брюсова), а артистами театру Мейерхольда — акт із трагедії Брюсова «Земля». Далі було виконано симфонічну поему «Пан» в постановці Інни Чернецької і її студії. Концертний відділ закінчився читанням поетів (В. Каменський, Вл. Пляровський, Ів. Рукавішников, Аксьонов) своїх поезій, присвячених Брюсову. Друга частина торжества складалась із привітань. Від президії ВЦВК ювілянта вітав т. Смідович. Далі йшли привітання від літературних, театральних та художніх організацій. Ювілянт одержав також привітання і від всяких літературних організацій республік, що входять в ССРР. Цікаво відзначити виступ на святі представників вірменського народу. Народний співець Ашуга виконав пісню вірменського поета, який помер тому сто літ, поета Саят-Нова, якого переклав В. Брюсов.

* Інститут живого слова. Відбувся 10-річний ювілей першого російського Інституту живого слова проф. Сережнікова в великій залі Консерваторії. З привітаннями у віршах виступили поети В. Каменський, М. Гальперин, А. Струве. Московські артисти А. Гедіке, Л. Цейтлін, А. і П. Любашіч вітали Інститут декламацією. На ювілей виконано було твір Д. Бедного «Главная улица».

* Державне вид-цтво Росії видало в перекладі на російську мову працю В. Гадзінського «Революційний рух у Східній Галичині» (кінець 1918 і початок 1919 р.). Книжка (7×16) подає багато матеріалу до вивчення революційного руху. В кінці книжки видруковано цінні нові документи.

* Робфак консерваторії. При Московській консерваторії з метою наближення пролетарського елементу до мистецтва музики відкрито робфак з трьома відділами різних вузів.

* «Кузнюца». Літературне об'єднання «Кузнюца» провадить свою лабораторну роботу. На останній беседі зачитано було оповідання В. Дмитрієва, А. Демидова та инш.

* Кукольний театр у грудні місяці святкував свій п'ятирічний ювілей. На чолі театру стоять художниці Л. Яковлева - Шапоріна, Є. Янсон і Є. Круглікова. Останні дві вирізували кукли майже до всіх п'єс.

* В художніх колах Москви відзначено було дві (20 і 25-літні) дати художньої діяльності артиста-малюра А. Рилова й художника-графіка Д. Мітрохіна.

* С.-господарська симфонія. А. Кастальський написав під такою назвою симфонію, яку Асоціація пролет. музикантів хоче поставити цієї зими в Москві. У симфонії в згуках представлено весь цикл сільської праці від засіву до врожаю.

* В. Трахтенберг закінчив нову п'єсу — соціальну драму на 4 дії «Преступление Нелли Ванстон».

* Володимир Гадзінський викінчує до друку цикл більших поем під назвою «УСРР», і пише фантастичний нарис «Кінець».

* Грицько Коляда написав три поеми — «Пелюстки життя», «Крізь синій дим», «Перемога» та готує до друку нову збірку поем.

* Скеля Грицько — написав оповідання «Неп», та цикл віршів «Чон», «Іллічу»; закінчує поему «Повстання».

* Дорожній Іван написав поему «Партізани» та закінчує оповідання «Студент».

* Новий мистецький журнал. В кінці грудня виходить перше число нового мистецького журналу — «Художник и Зритель», орган художнього відділу Головоплітосвіти. Журнал ілюстрований.

* В Трет'яковській галерії. 17 грудня минуло 25 років з дня смерті основоположника галерії картин у Москві П. М. Трет'якова.

Цей день ушановано урочистим засіданням в галерії представників мистецьких та вчених установ Рад. Республіки й відкриттям двох виставок картин. Перша виставка уявляла всі бібліографічні матеріали, як самого Трет'якова, так і родини, а друга — самі типові примірники, які збирались

під час розгортання галерії і які характеризували сучасну ім'єпоху.

* В Музеї Революції відкривається кімната «Визволення селян». Кімната буде добре уставлена різними експонатами з селянського побуту за часи кріпацтва й боротьби за своє визволення.

* Вивчання творчости А. Блока. При літературній секції російської академії художніх наук утворено асоціація по вивчання творчости А. Блока. В її завдання входить укладання повної біографії Блока та його творчости, літератури про нього, й музичних творів на його слова. Асоціація до того ще поставила собі завданням датировку всіх писань Блока.

Велику увагу буде звернено й на формальне вивчання творчости Блока.

* Бібліотека діяпозитивів. Культоб'єднання Держкіно розробило план видання 80 серій, по 25 картин кожна, «Бібліотеки діяпозитивів». Ця бібліотека буде мати

такі відділи: природознавство, історію революційного руху в Росії й на Заході, історію суспільства, професійний рух, питання антирелігійні, кооперацію, сільське господарство, географію, санітарію й полове питання.

* 29 грудня в Москві помер робітничо-селянський письменник А. С. Невірова.

На похоронах були представники всіх московських літературних асоціацій—спілки письменників, спілки поетів, спілки пролетарських письменників, «Кузники», «Звєна», «Літературного особняка» й инш.

Поет М. Герасимів та письменник А. Свирський в своїх промовах зазначили, що смерть А. Невірова є важкою втратою для російської літератури.

Тіло покійника поховали на Ваганьківському кладовищі.

Для допомоги родині, письменника літературними колами, як російськими, так і українськими, влаштовано неділю допомоги.

ПЕТРОГРАД

Т-ВО ДОСЛІДУВАЧІВ УКР. ІСТОРІЇ, ЛІТЕРАТУРИ ТА МОВИ.

Наукова робота т-ва в цьому році пройшла надзвичайно жваво. Де-які члени т-ва вже цілком приготували до друку праці з історії, іст. письменства, театру й мистецтва. Акад. В. М. Перетц приготував велику студію про «Слово о полку Ігореві», про Івана Вишенського й инш. Проф. В. М. Адріанова-Перетц виготовала до друку розвідку про сценічний бік постановок і костюми українського театру XVII—XVIII в.в. І. І. Фетисов—про укр. синаксари XVI—XVII ст. Справоздання ак. Перетца мається на увазі видрукувати в одному з українських часописів.

Збори т-ва відбуваються два—три рази на тиждень. Під час Шевченкових роковин мається на увазі влаштувати урочисті збори пам'яті українського поета.

Студенти-українці Рос. Географічного Інституту звернулися до т-ва за порадами в справі вивчення України, її історії, мови, літератури, археології, етнографії. Справу допомоги слухачам Інституту взяв на

себе відомий укр. вчений, проф. Петроградського Університету, проф. А. П. Баранніков. Проф. А. П. Баранніков, лінгвіст з фаху, буде керувати заняттями з історії укр. мови й з діалектології. Заняттями з етнографії, безплатно погодився керувати вчений гр. Крижановський. Роботу організовано при етнографічному відділі Російського Музею (кол. Олександра III) в Петрограді, де студентам надається можливість користуватися багатим скарбом музею.

План організації підготовчої роботи склав ак. В. М. Перетц.

В майбутньому мається на оці взагалі поширити наукову роботу т-ва, тому, що в бібліотеках Петрограду є невичерпані скарби для вивчення історії, історії літератури й етнографії України.

* В цьому році при Академії мистецтв розпочали працювати майстерні: металюва, керамічна, деревообробча й т. инш. Будівничий відділ веде роботу по здобуванню монументів Ласалю та Плеханову й скінчив уже пам'ятник т. Володарському. Поліграфічний відділ Академії випустив альбом гравюр по дереві

артиста худож. Шилинговського під назвою «Петербург».

* Античні скульптури. Проф. О. Вальдгауер, хоронитель античного відділу Ермітажу, подав відомості про недавно знайдені «О-вом Старый Петербург» античні скульптури й передані до Ермітажу. Серед

мраморів єсть плита з написом ніби вже назавжди загублена для археологів. Проф. Вальдгауер зазначив, що знахідка має дуже велике значиння для науки.

Знайдені скульптури є римські копії з грецьких оригіналів, прибізно V віку до Р. Х.

Т В Е Р Ь

ЮВІЛЕЙ С. Д. ДРОЖЖІНА.

19/XII минуло 75 р. з дня народж. й 50 р. літературної діяльності найстарішого селянського поета-селянина Спиридона Дмитр. Дрожжіна. Письменник почав працювати ще за часів кріпацтва й все життя своє не покидав свого рідного села (Нізовка Тверського п.) й селянської праці.

19/XII в Твері відбулося урочисте засідання й літ.-худ. вечір з участю ювілянта. В день ювілею вийшла книга вибраних творів С. Д. Дрожжіна, ювілейний випуск «Летописи краєведения» (м. Тверь); відкрито Дрожжинську виставку при Тверському історичному музею.

К У Б А Н Ь

ЛІТЕРАТУРНИЙ СТАН НА КУБАНЩИНІ.

Жовтнева Революція на Кубанщині викликала творчу акцію з товщі напівпролетарського, незаможного та середнього станишництва.

Революція дала нових співців, які заступили місце попередніх.

Майже всі вони об'єдналися доокола літературно-етнографічного журналу «Зоря», який видають з 1920 року в станиці Старокорсунській, друкуючи його на «ундервунді».

Коло «Зорі» концентруються: К. Баштанник (Самотній), Ю. Смуток, Кравченко—лірик, Ф. Івченко—лірик, Чередниченко, І. Кій, О. Кирій і Н. Щербина.

Половина з їх хлібороби й поезією займаються остільки, оскільки буває вільна хвилина.

Н. Щербина.

ЗАКАВКАЗЗЯ

НОВИНИ ЛІТЕРАТУРИ.

* На підставі постанови президії Зак. ЦВК. Держвидав Грузії видрукував повне зібрання творів Ованеса Туманяна на вірменській мові й повну збірку творів Гната Нинишвілі.

Літературно-художня частина Держвидаву Грузії готує до друку збірник грузинських народніх переказів. Вона ж надрукувала книгу пролетарського письменника Георгія Качушвілі під назвою: «Революційні пісні та праця» й твори Важа Пшавела. Там же друкуються: оповідання Ал. Казбека, збірник віршів Ем. Верхарна на грузинській мові в (перекладі П. Яшвілі); велика

праця П. Інгороква—«Руставеліяна» в 3-х томах і збірник творів поета-декадента С. Чачакова. До друку готується вибрани твори Акакія Церетелі.

Видавництво Закрайком'а РКСМ видрукувало книжку віршів пролетарського поета М. Юрина під назвою—«Маки».

Василь Баранів написав новий великий роман—«Акрис Мшвенеба» (Цехова краса).

Валеріян Гофрандашвілі переклав на грузинську мову «Двенадцать» і «Скифы» Ал. Блока. Книжка вийшла з портретом А. Блока роботи артиста маляра Сомова.

До 25-річного ювілею літературно-артистичної діяльності Шалви Дадиани випущено спеціальну збірку його творів, в котру вміщено й його новий великий роман «Убедурі русі».

Давид Касрадзе переклав на грузинську мову «Так мовив Заратустра» Фр. Ніцше.

Ів. Гомелаурі накладом вида «Червона Книга» видрукував третю книжку своїх творів.

Пролетарський поет Сандро Саулі видав збірку віршів під назвою: «Тріумфи Карханаші (Тріумф заводу)».

Вийшла нова збірка віршів П. Самсонідзе, присвячена революційним пригодам останніх років.

Таціян Тобідзе переклав на грузинську мову п'єсу Маяковського — «Містерія Буфф».

Белетрист Ів. Екаладзе-Цінцадзе закінчив новий великий роман із життя грузинської інтелігенції.

* На вірменську мову перекладено кращі вірші Уот Уйтмена і «Мати» М. Горького.

Вірменський пролетарський поет Азат Вштучі випустив нову книжку віршів: «Емоції й дзвони».

НОВИНИ РЕПЕРТУАРУ.

* В грузинському театрі виставлялась нова п'єса Гергеселі — «Дам-здралі цалкоті».

Літературно-художньою частиною Держвидаву Грузії готується до друку 8 трагедій Шекспіра по грузинському в перекладі Ів. Мачабелі. Видання буде в 4 томах. Перекладено п'єси: «Гамлет», «Отело», «Річард III», «Король Лір», «Антін і Клеопатра», «Юлій Цезар», «Макбет» і «Юріалан».

Пролетарський поет К. Матеузов написав вірш «Народження Нового Року». Ця річ в інсценізації режисера А. Бурджалова і в супроводі музики С. Панієва з великим успіхом виставлялась на фабриках та заводах.

Т. Рамішвілі написав для грузинської драми нову п'єсу під назвою «Межі кохання».

Ал. Поморський написав нову п'єсу з життя російської інтелігенції під назвою «Зміна віх».

* Г. І. Касімов переклав на тюрську мову «Королевський Брандбей» Луначарського для вистав у тюрському театрі.

Оперний артист Ісхат Амібейлі закінчив переклад на тюрську мову опери «Кармен».

* При «Айартуні» закладено комісію по організації вірменської опери. На вірменську мову перекладаються опери: «Ріголето», «Севільський цирюльник» та інші.

Композитор В. Долідзе написав нову оперу на 5 дій — «Цісанна».

А. Ж.

БІЛОРУСЬ

ЮВІЛЕЙ ПРОЛЕТАРСЬКОГО ПОЕТА ЦІШКИ ГАРТНОГО.

В грудні місяці пролетарська Білорусь святкувала ювілей 15-тирічної праці на літературній громадсько-політичній арені пролетарського поета Цішки Гартного.

Щирою любов'ю віє од коротеньких привітань друкарів співробітників ред. газ. «Савецкая Беларусь» (редактором якої в свій час був ювілянт), групи поетів, письменників «Маладняка».

На урочистому святкуванні палко вітали ювіляра представники парт-організації, культ. установ.

Представник компартії відзначив,

що поет Ц. Гартний — старий член партії, з'являється гордістю її.

Редактор газ. «Савецкая Беларусь» вітав ювіляра від працівників тої газети, яку Ц. Гартний організував і поставив на міцний ґрунт.

Інститут біл. культури видрукував до дня ювіляра спеціальний збірник творів Ц. Гартного.

Хор та артисти Б. Д. А. Театру співали пісні, декламували вірші поета.

Закінчився вечір ювіляра білоруською марсельезою «Адвеку ми спалі»...

Між привітань ювілянту — були з України, від ред. газ. «Вісті ВУЦВК» та «Гарту»

В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ

НІМЕЧЧИНА

ВІДБУДУВАННЯ КВАЛІФІКОВАНОЇ СИЛИ В НІМЕЧЧИНІ.

Важка індустрія в Німеччині після демобілізації відчула значний брак у кваліфікованій робочій силі. Теоретично міркуючи, технічно добре розвинена, спеціалізована німецька промисловість мусіла б простувати до таких технічних умов, коли легко можна в масовому масштабі використовувати необучену робочу силу. Але німецькі практики одночасно пішли й іншим шляхом. Крім спеціалізації, нормалізації та машинізації, вони розгорнули також силу шкіл фабзавуча.

По школах фабзавуча вчиться в Німеччині до 8% усіх робочих. Бажаючих вступити до цих шкіл так багато, що є цілковита можливість шляхом ретельного підбору відібрати найбільш здатних до праці. Тут має місце широке примінення методів промислової психології або психотехники. При кожній школі фабзавуча мається невеличка психотехнічна лабораторія.

При вступі перевіряють основні фізичні та психічні здібності, що їх вимагає праця металіста при слюсарській роботі й на станках, а саме: сила зору, дотик, просторові уявлення, швидкість реакції й т. и. Де-які з цих здібностей легко можуть бути розвинені вихованням. Отже одночасно встановлюється, як швидко підліток зможе пристосуватися до праці в майстерні.

Курс навчання в школі фабзавуча — 1 день на тиждень теоретично в школі, 5 днів практична робота в майстернях на протязі 4 років, 2 роки навчання провадиться в шкільних майстернях, 2 роки в майстернях фабричних та заводських. З предметів навчання відзначаємо основи технічної фізики (з розділу теплотехники та електричності, основи виробничого режиму, технічні норми, основи попередньої калькуляції та нормування праці. Спостережено, що учні, не дивлячись на високий свій культурний рівень та добру шкільну підготовку, зле засвоюють теоретичні предмети.

Лад в шкільних майстернях нічим не відрізняється від ладу на звичайному заводі. Учні одерують платню не здільно, а погодинно.

Одразу після вступу до школи учні стають до роботи. Їм признається варстат зі всіма приладами й дається наряд на роботу. Кожен учень пророблює всі основні роботи, що їх мусить виконати металіст. Вони працюють на різних станках, як кладовщики, прийомщики, інструктори.

Після скінчення навчання учні тримають іспит і здобувають диплом на підмайстра. Вони можуть лишатися на тому заводі, де вчилися, або йти кудись инде. Іспит складається з виготовлення відповідної частини машини, яка вимагає праці слюсара й токаря, та з теоретичної частини. Під час останнього учні мають довести, що вони можуть обрахувати час, потрібний кожному робітникові на кожну роботу й т. и.

Поширення цих уміlostей серед самих робітників надзвичайно збільшує керування заводом. Це особливо цінно тоді, коли починають переводити систематично вивчення часу праці (хронометраж) і коли опір робітників робить це вивчення цілком неможливим. Німецька промисловість розкошує таким широким масштабом примінення кваліфікованої робочої сили, головним чином, завдяки низькій заробітній платні. Але правильний виробничий режим, відповідне та точне переведення роботи, відсутність непорозумінь під час роботи — це все може бути досягнуто тільки при підготовленому, свідомому у відношенні до своїх обов'язків робітництві.

Отже поширення кваліфікованої робочої сили уможливило для німецької індустрії даліше удосконалення та розвиток в технічному й організаційному (нопівському) напрямках.

ПАМ'ЯТНИК ДЕМЕЛЯ.

В цьому році збулося 60 років з дня народження великого німецького поета Р. Демеля.

З приводу цього в багатьох містах Германії накреслено влаштування осо-

бистих літературних свят, присвячених пам'яті поета. Так, в м. Гамбурзі, де народився Демель, Літературна Громада влаштовує великий вечір пам'яті Демеля з участю міського сенату, представників універсе-

тету й інших вищих та середніх шкіл. По всіх школах буде зачитано лекції.

Подібні свята мають відбутись в Пруссії, в Гесені й інших місцевостях Германії.

Y A R I A

* Загибіль документів старовини. Згоріла старовинна історична ратуша невеликої еспанської гавані Палоса, відкіля Колумб виїхав в 1492 р. в експедицію, що закінчилася відкриттям Америки. Ратушу цю підпалила місцева влада. У полоському муніципалитеті було виявлено великі крадіжки. хабарництво то-що. У Мадриді дуже боялися за долю документів, що стосуються до відкриття Америки. Щоб перевести ревизію та забрати цінні документи, з Мадриду до Палоса, надіслали одного з вищих урядовців. Однак, місцева влада ви-

передила його й підпалила ратушу. Дуже можливо, що ці документи, як що їх ще раніше не покрали, загинули в огні.

* В околицях Георгієвського монастиря (Севастопіль) відкрито рештки циклопичних споруджень.

* Многокольоровий друк. При декоративнім Інституті в м. Петербурзі утворено майстерню многокольорового друку.

Завданням майстерні є здійснення ідей друку різними кольорами в один прокат. Перші спроби дали наслідки цілком добрі.